

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра туризму та країнознавства

Г.А. Богатирьова

ЕКСКУРСОЛОГІЯ

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни

Ступінь: магістр

**Кривий Ріг
2021**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра туризму та країнознавства

Г.А. Богатирьова

ЕКСКУРСОЛОГІЯ

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни

Ступінь: магістр

Затверджено на засіданні
кафедри туризму та країнознавства
Протокол № 10
від “19” квітня 2021 р.

Схвалено навчально-методичною радою
ДонНУЕТ
Протокол № 8
від “29” квітня 2021 р.

Кривий Ріг
2021

УДК 338.48-32:001.11(072)

Богатирьова Г.А.

Екскурсологія [Текст] : метод. рек. до вивч. дисц. / Г.А. Богатирьова; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. туризму та країнознавства. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2021. 54 с.

Методичні рекомендації призначені для студентів за спеціальністю 242 «Туризм» (магістр) і включають інформацію щодо змісту модулів та тем дисципліни, планів семінарських занять, завдань для самостійного вивчення та розподілу балів за видами робіт, що виконуються студентами протягом вивчення дисципліни «Екскурсологія». Методичні рекомендації містять перелік питань для самостійної підготовки, тестові завдання, ситуаційні завдання та перелік основної та додаткової літератури.

УДК 338.48-32:001.11(072)

- © Богатирьова Г.А., 2021
- © Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ЧАСТИНА 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ЧАСТИНА 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	13
Змістовий модуль 1. Екскурсологія як наука.....	14
Змістовий модуль 2. Професійна майстерність екскурсовода.....	25
ЧАСТИНА 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	33
Змістовий модуль 1. Екскурсологія як наука.....	34
Змістовий модуль 2. Професійна майстерність екскурсовода.....	45
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	50

ВСТУП

В умовах глобалізації та інтегрованості України у світовий туристський освітньо-ринковий простір вимогливо ставиться питання якісного екскурсійного обслуговування, тематична багатоплановість екскурсійних програм внутрішнього та міжнародного туризму. Ефективне здійснення екскурсійної діяльності можливе лише за умови забезпечення в даній сфері високопрофесійними спеціалістами, підготовленими на основі поглиблених і вдосконалених навчальних програм.

У зв'язку з цим, вивчення сучасних теоретико-методологічних засад екскурсійної діяльності, а також вміння використовувати на практиці психологічні, педагогічні й логічні аспекти організації і здійснення екскурсійної діяльності набуває актуальності для студентів галузі знань «Сфера обслуговування», зацікавлених у набутті та поглибленні знань з дисципліни «Екскурсологія».

Основна мета дисципліни «Екскурсологія» полягає у формуванні системи теоретичних знань про екскурсологію, шляхи її розвитку, формування компетенцій та набуття практичного досвіду у сфері екскурсійної роботи, розробка шляхів розвитку екскурсології.

Предметом дисципліни є теоретико-методологічні засади екскурсійної справи, методичні, психологічні й педагогічні аспекти організації і здійснення екскурсійної роботи.

Завданнями дисципліни є ознайомлення з основними поняттями та дефініціями екскурсології; наукове осмислення екскурсології як феномена світоглядної культури людини; забезпечення наукового підходу до практичних форм і методів; впровадження екскурсійної діяльності суб'єктами туристичного обслуговування; вивчення, узагальнення та впровадження досвіду екскурсійної справи зарубіжних країн; необхідність науково-практичного прогнозування шляхів розвитку екскурсійної справи в складовій туристичного продукту.

Перелік компетенцій, яких набуде здобувач ВО після опанування дисципліни:

знання і розуміння:

основних пріоритетів державної політики у галузі туризму;

основного нормативно-правового забезпечення стандартизації та сертифікації туристичної діяльності;

принципів створення та виконання програм перебування туристів, умов виконання туристичних формальностей;

національних і міжнародних стандартів обслуговування туристів;

параметрів створення туристичного продукту підприємства, форм активізації туристів, умов бронювання туристичного обслуговування;

принципів формування програм перебування туристів;

професійних стандартів якісного обслуговування клієнтів туристичної фірми

застосування знань і розуміння:

створення туристичного продукту та формування асортименту туристичного підприємства;

використовувати на практиці базові поняття з організації туристичного процесу;

організувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі дотримання стандартів якості і норм безпеки;

застосовувати знання у різних професійних ситуаціях;

використовувати інформаційні та комунікаційні технології;

Особливістю дисципліни є формування здатності розуміти і застосовувати на практиці теорії та методологію системи наук, які формують екскурсологію; використання інноваційних методів і технологій в сфері туризму; умінь оцінювати кон'юнктуру туристичного ринку, інтерпретувати результати дослідження та прогнозувати напрями розвитку суб'єкта підприємницької діяльності в сфері рекреації і туризму; здатність діяти у полікультурному середовищі;

ЧАСТИНА 1.
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

1. Опис дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни
Обов'язкова (для студентів освітньої програми "назва освітньої програми") / вибіркова дисципліна	Обов'язкова для студентів ОП «Туризм»
Семестр (осінній / весняний)	осінній
Кількість кредитів	5
Загальна кількість годин	150
Кількість змістових модулів	2
Лекції, годин	28
Практичні / семінарські, годин	28
Лабораторні, годин	-
Самостійна робота, годин	94
Тижневих годин для денної форми навчання:	
аудиторних	4
самостійної роботи студента	5
Вид контролю	екзамен

2. Програма дисципліни

Ціль – формування системи теоретичних знань про екскурсіологію, шляхи її розвитку, формування компетенцій та набуття практичного досвіду у сфері екскурсійної роботи, розробка шляхів розвитку екскурсіології.

Завдання дисципліни полягає у ознайомленні з основними поняттями та дефініціями екскурсіології; наукове осмислення екскурсіології як феномена світоглядної культури людини; забезпечення наукового підходу до практичних форм і методів; впровадження екскурсійної діяльності суб'єктами туристичного обслуговування; вивчення, узагальнення та впровадження досвіду екскурсійної справи зарубіжних країн; необхідність науково-практичного прогнозування шляхів розвитку екскурсійної справи в складовій туристичного продукту.

Предмет: теоретико-методологічні засади екскурсійної справи, методичні, психологічні й педагогічні аспекти організації і здійснення екскурсійної роботи.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Предмет, завдання та загальні поняття і визначення «Екскурсіології»

Тема 2. Зв'язок екскурсіології з іншими науками

Тема 3. Екскурсійний метод пізнання

Тема 4. Екскурсія як педагогічний процес

Тема 5. Психологія екскурсійної діяльності

Тема 6. Логіка в екскурсії

Тема 7. Шляхи удосконалення екскурсійної методики

Тема 8. Особиста майстерність екскурсовода

Тема 9. Професійна майстерність екскурсовода

Тема 10. Шляхи удосконалення професійної майстерності екскурсовода

3. Структура дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)				
	усього	у тому числі			
		лекц.	пр./сем.	лаб.	СРС
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Екскурсологія як наука					
Тема 1. Предмет, завдання та загальні поняття і визначення «Екскурсології»	8	2	-		6
Тема 2. Екскурсійний метод пізнання	18	4	4		10
Тема 3. Екскурсія як педагогічний процес	10	2	2		6
Тема 4. Психологія екскурсійної діяльності	10	2	4		6
Тема 5. Логіка в екскурсії	16	2	4		10
Тема 6. Шляхи удосконалення екскурсійної методики	14	4	2		6
Разом за змістовим модулем 1	76	16	16		44
Змістовий модуль 2. Професійна майстерність екскурсовода					
Тема 7. Особиста майстерність екскурсовода	23	4	4		15
Тема 8. Професійна майстерність екскурсовода	23	4	4		15
Тема 9. Шляхи удосконалення професійної майстерності екскурсовода	28	4	4		20
Разом за змістовим модулем 2	74	12	12		50
Усього годин	150	28	28	-	94

4. Теми семінарських/практичних/лабораторних занять

№ з/п	Вид та тема семінарського заняття	Кількість годин
1	Семінар – дискусія Методи пізнання та їх використання в екскурсійному процесі	4
2	Семінар - мозковий штурм Компоненти педагогічної діяльності в екскурсології	2
3	Семінар – запитань і відповідей Пізнавальні, емоційні та вольові процеси сприйняття екскурсійного матеріалу	2
4	Семінар – обговорення й оцінювання письмових рефератів Закони логіки в екскурсійній діяльності	4
5	Семінар – вирішення проблемних завдань Структура методики екскурсійної роботи	2
6	Семінар – розгорнута бесіда Система професійної підготовки та підвищення кваліфікації екскурсоводів	2
7	Семінар – розгорнута бесіда Особистість екскурсовода та її роль у професійній діяльності	4
8	Семінар – мозковий штурм Професійні знання, вміння та навички екскурсовода, їх формування Захист групового проекту	4
9	Семінар – мозковий штурм Професійні знання, вміння та навички екскурсовода, їх формування	4
Всього		28

5. Розподіл балів, які отримують студенти

А) вид контролю: екзамен

Відповідно до системи оцінювання знань студентів ДонНУЕТ, рівень сформованості компетентностей студента оцінюються у випадку проведення екзамену: впродовж семестру (50 балів) та при проведенні підсумкового контролю - екзамену (50 балів).

**Оцінювання студентів протягом семестру
(очна форма навчання)**

№ теми семінарського/практичного заняття	Аудиторна робота				Позааудиторна робота	Сума балів
	Тестові завдання	Ситуаційні завдання, задачі	Обговорення теоретичних питань теми	ПМК/захист групового проєкту	Завдання для самостійного виконання	
Змістовий модуль 1						
Тема 1		2	0,5		0,5	3
Тема 2	2	2	0,5		0,5	5
Тема 3		2	1		1	4
Тема 4	2	2	1		1	6
Тема 5		2	1		1	4
Разом за змістовим модулем 1	4	10	4		4	22
Змістовий модуль 2						
Тема 6		2	1		0,5	3,5
Тема 7	2	2	1		0,5	5,5
Тема 8	1	2	0,5	6	1	10,5
Тема 9	2		1		1	4
Тема 10		2	1,5		1	4,5
Разом за змістовим модулем 2	5	8	5	6	4	28

**Оцінювання студентів протягом семестру
(заочна форма навчання)**

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий тест (екзамен)	Сума в балах
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Індивідуальне завдання	50	100

15	20	15		
----	----	----	--	--

Оцінка		
100-бальна шкала	Шкала ECTS	Національна шкала
90-100	A	5, «відмінно»
80-89	B	4, «добре»
75-79	C	
70-74	D	3, «задовільно»
60-69	E	
35-59	FX	2, «незадовільно»
0-34	F	

**ЧАСТИНА 2.
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЕКСКУРСОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Тема 1. Методи пізнання та їх використання в екскурсійному процесі Семинар-дискусія

Методика проведення дискусії:

1. Викладач ставить проблему, студенти її обговорюють. У дискусії беруть участь за регламентом 3-5 студентів.
2. Інші студенти через 15-20 хвилин беруть участь в обговоренні.
3. Після закінчення дискусії викладач підбиває підсумки, дає оцінку учасникам дискусії.

1. Питання для обговорення (дискусійні питання):

1. Методи пізнання та їх використання в екскурсійному процесі.
2. Вимоги до екскурсійного методу. Діалектичні, формально-логічні, конкретно-історичні та часткові методи в екскурсіології.
3. Предметність та речова доказовість (наочність) екскурсійного методу.
4. Поєднання в екскурсійному методі методів навчання та виховання. Локальний та моторний принципи екскурсійної методики.
5. Способи та прийоми повідомлення знань в екскурсії.
6. Комплексний характер екскурсійного методу.

2. Розв'язання ситуаційних завдань.

Кейс 1 – Розуміння терміну «метод»

Термін «метод» має декілька значень: 1) підхід до дійсності, явищ природи і суспільства; 2) система прийомів теоретичного дослідження, практичного досягнення поставленої мети, цілеспрямованого проведення певної роботи; 3) засіб пізнання, спосіб відтворення в мисленні предмету, що вивчається, побудови і обґрунтування системи знань; 4) спосіб або образ практичних дій.

У вузькому сенсі екскурсійний метод – це сукупність методичних прийомів, які застосовують на екскурсіях. У широкому сенсі – це комплексний метод, що має ряд особливостей: пошук в екскурсійних об'єктах найважливішого; зв'язок нового матеріалу з раніше отриманим екскурсантами досвідом і знаннями і ін. Екскурсійний метод є основою екскурсійного процесу і є сукупністю способів і прийомів повідомлення знань. Основу сукупності складають: наочність; обов'язкове поєднання двох елементів – показу і розповіді; оптимальна взаємодія трьох компонентів – екскурсовода, екскурсійних об'єктів і екскурсантів; рух екскурсантів (динаміка) за певним маршрутом з метою вивчення об'єктів за місцем їх розміщення.

Комплексний характер екскурсійного методу знаходить свій вираз у дії механізмів повідомлення знань екскурсоводом і засвоєння цих знань екскурсантами. Практично вся екскурсійна теорія всього лише аналіз дії екскурсійного методу. Мета екскурсійного методу – навчання (передача певної системи знань) і виховання (формування всесторонньо розвиненої особи). Таким чином, екскурсія стає частиною педагогічного процесу, приймаючи на себе функції освіти і виховання людини.

Джерело: https://vuzlit.ru/391339/ekskursiynyi_metod_piznannya

Кейс 2 – Специфіка екскурсійного методу пізнання

Екскурсійний метод є основою екскурсійного процесу і являє собою сукупність способів і прийомів повідомлення знань. Основу такої сукупності становлять: наочність; обов'язкове поєднання двох елементів - показу і розповіді; оптимальна взаємодія трьох компонентів – екскурсовода, екскурсійних об'єктів і екскурсантів; рух екскурсантів (моторність) за певним маршрутом з метою вивчення об'єктів у місці їх природного

розташування. Комплексний характер екскурсійного методу реалізується завдяки дії механізмів повідомлення знань екскурсоводом і засвоєння цих знань екскурсантами. Серед методів навчання, запозичених екскурсознавством у педагогіки, можна назвати: словесні, наочні і практичні методи.

В розповіді екскурсоводи використовують вербальні методи, усний виклад матеріалу, бесіда, пояснення, переказ змісту певного літературного джерела, пояснювальне читання. В значній частині показу використовують наочні методи: демонстрація об'єктів, що вивчаються, в природі або на зображеннях; практичні методи - самостійна робота екскурсантів над засвоєнням матеріалу, огляд об'єктів тощо.

Сприйняття екскурсійного матеріалу ґрунтується на поєднанні трьох видів психічних процесів: пізнавальних (відчуття, мислення, уява), емоційних (переживання), вольових (зусилля для утримання уваги, активізація роботи пам'яті). Екскурсійна методика використовує різноманітні засоби активізації сприйняття матеріалу, ґрунтуючись на використанні здобутків методів психології.

Велику роль у цьому відіграють різноманітні форми розповіді. Одна з них - проблемний виклад матеріалу: екскурсовод ставить питання, яке потребує вирішення, і залучає екскурсантів до пошуку необхідної відповіді. Інший спосіб - перехід у розповіді від монологу до діалогу. В екскурсійній практиці широко використовується аналогія - загальнонауковий метод, який передбачає активізацію різноманітних асоціацій екскурсантів. Використовуючи індуктивний метод екскурсовод узагальнює окремі факти і робить висновки на основі викладеного матеріалу, просуваючись від конкретного до загального, від одиничних фактів до загального висновку. Використовуючи дедуктивний метод, він розвиває думку від загального до конкретного і за допомогою аргументів доводить тезу, висунуту на початку. Індуктивний і дедуктивний методи пізнання мають таке саме значення для методики, як аналіз і синтез. Однак, є суттєва різниця у їх застосуванні. Якщо індукція і дедукція активно використовуються в розповіді, то аналіз і синтез активно застосовують в тій частині екскурсії, яка отримала умовну назву «показ». Сутність екскурсійного аналізу передбачає детальне дослідження об'єкта шляхом його уявного поділу на частини з виділенням їхніх ознак, що спрямоване на формування поняття про навколишнє середовище. З-поміж видів екскурсійного аналізу розрізняють: мистецтвознавчий, історичний, природничо-науковий, виробничо-економічний. У взаємовідносинах з аудиторією екскурсовод використовує методи педагогічного впливу, які ґрунтуються на дидактичних принципах (науковість, ідейність, зв'язок з життям, доступність, системність, дохідливість і переконливість). Ними визначаються зміст, організація і методика навчання екскурсантів, незалежно від складу учасників екскурсії - діти чи дорослі. Таким чином, екскурсійний метод є основою екскурсійного процесу і являє собою органічну єдність механізмів повідомлення знань екскурсоводом і засвоєння цих знань екскурсантами.

Джерело: <https://cutt.ly/VWNVpZX>

Тема 2. Компоненти педагогічної діяльності в екскурсіології

Семінар – мозковий штурм

1. Дискусійні питання:

1. Предметність та речова доказовість (наочність) екскурсійного методу.
2. Поєднання в екскурсійному методі методів навчання та виховання. Локальний та моторний принципи екскурсійної методики.
3. Способи та прийоми повідомлення знань в екскурсії.
4. Комплексний характер екскурсійного методу.
5. Використання екскурсоводом методів переконання, приучення, вимагання та заохочення.

6. Виховання у екскурсантів навичок самостійного дослідження об'єктів.
7. Складові педагогічної техніки екскурсовода.
8. Компоненти професійної діяльності екскурсовода.

Використання технології «Мозковий штурм». Використовується для розв'язання конкретної проблеми за допомогою висловлення учасниками ідей та пропозицій щодо розв'язку. При цьому не дозволяється будь-яка критика ідей, їх кількість не повинна обмежуватися, ідеї можуть бути нестандартними та креативними. Як наслідок – це сприяє розвитку творчого мислення учасників.

Студенти попередньо знайомляться з проблемними питаннями:

1. Виховний вплив екскурсовода на екскурсантів.
2. Культурно-просвітницькі аспекти екскурсійної роботи. Виховне значення тематичних екскурсій.
3. Особливості поєднання у екскурсії завдань навчання і виховання.
4. Педагогічні рівні переходу від прямого дедуктивного до ймовірного пояснення. Осмислення екскурсійної інформації.
5. Дидактичне та виховне завдання екскурсовода.
6. Післяекскурсійна робота екскурсовода. Педагогічна техніка та її елементи.

Під час семінару викладач намагається зініціювати максимум ідей для розв'язання проблеми. Викладач формулює проблему в формі запитання. Обговорення починається з виступу студента, який за кілька хвилин має запропонувати власний спосіб розв'язання проблеми. Запропоновані студентом ідеї в обмежений час обмірковують усі учасники семінару. Відтак виступає інший студент і пропонує іншу ідею або розвиває попередню. Кожен учасник семінару може висловлювати власні думки

Тема 3. Пізнавальні, емоційні та вольові процеси сприйняття екскурсійного матеріалу

Семінар – запитань і відповідей

Використання технології «Мікрофон». Ця технологія є різновидом загально групового обговорення певної проблеми, яка дає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи по черзі. Перед групою ставиться запитання. Студентам пропонується умовний мікрофон, який вони будуть передавати один одному, по черзі беручи слово. Говорити може тільки той, хто тримає мікрофон. Якщо студент не має що сказати, він передає слово одногрупнику. Важливо не обговорювати і не критикувати чужі відповіді. По закінченню викладач або студент, який добре володіє цією темою підбиває підсумок.

Питання для обговорення (дискусійні питання):

1. Поєднання чуттєвого та логічного методів пізнання в процесі екскурсії.
2. Уявлення, судження та умовиводи як складові процесу мислення екскурсантів.
3. Психоемоційний контакт між екскурсоводом та групою, методи його встановлення та підтримки.
4. Активність екскурсантів як показник ефективності екскурсії. Зацікавленість та її прояви.
5. Особливості сприйняття інформації.
6. Дедуктивний та індуктивний методи пізнання в екскурсіях.

1. Розв'язання ситуаційних завдань.

Кейс 1. Дидактичні принципи екскурсійного процесу: науковість, доступність, системність, переконливість.

Теоретичні уявлення про навчання і його закономірності знаходять вихід у практику, можуть служити орієнтиром проектування та реалізації навчального процесу через принципи і деякі інші нормативні настановні категорії: вимоги, поради, рекомендації, інструкції, правила, алгоритми. Вони служать свого роду мостом, що з'єднує теорію з практикою. Як нормативна для практики категорія, принцип характеризується загальністю, він обов'язковий для будь-якого етапу, для будь-якої навчальної ситуації, тоді як інші нормативні категорії (правила, поради, рекомендації, вимоги) не носять настільки обов'язкового характеру ("немає правила без винятку"), до того ж правила, алгоритми, інструкції різні для певних ситуацій і сфер діяльності. Принципи ж відбивають загальний для всіх ситуацій інваріант діяльності, її загальний регулятив.

Принцип - це інструментальне, дане в категоріях діяльності вираження педагогічної концепції, пізнаних законів і закономірностей, це знання про цілі, сутність, зміст, структуру навчання, виражене у формі, що дозволяє використовувати його в якості регулятивної норми практики.

Емпіричне обґрунтування принципів, переважно висновків раніше безпосередньо з практики, тепер замінюється повним теоретичним обґрунтуванням, що приводиться за схемою: практичне завдання - наукова проблема - задум рішення - гіпотеза - способи її перевірки - теоретична інтерпретація результатів - принцип.

Принципи розглядаються в традиційній дидактиці як рекомендації, напрямні педагогічну діяльність та навчальний процес у цілому, як способи досягнення педагогічних цілей з урахуванням закономірностей і умов протікання навчально-виховного процесу. Саме по собі наведене положення не викликає заперечень, проте, вказуючи призначення принципу, воно не розкриває суті принципу як дидактичної категорії.

Нам видається, що *суть будь-якого принципу полягає в тому, що це орієнтир, рекомендація про способи досягнення заходи, гармонії, продуктивної взаємодії в поєднанні якихось протилежних сторін, почав, тенденцій педагогічного процесу.* Протилежні тенденції навчання або відображені в суті самого принципу, або виявляються при його взаємодії з іншими принципами.

Джерело: <https://cutt.ly/mWNBxNO>

Кейс 2 – Розповідь в екскурсійному процесі

Практично розповідь може бути заснована на одній з двох позицій:

- екскурсійний об'єкт (пам'ятник, місце події) дійшов до нашого часу в повній цілості (тобто без будь-яких змін і перебудов, втрати окремих частин);
- екскурсійний об'єкт не дійшов до нас у своєму первісному вигляді.

У першому випадку розповідь починають з опису події, розкриття якої присвячена підтема. У другому випадку розповідь направляють спочатку на реконструкцію об'єкта і тільки після цього викладається подія.

Завдання розповіді – підготувати екскурсантів до спостереження об'єкта. Методика враховує здатність об'єкта привертати увагу. Ця здатність не безмежна за часом. Один об'єкт екскурсанти будуть з неослабною увагою спостерігати 10-15 хвилин, інший – не більше 2-3 хвилин. Це якість об'єкта має вплив на розмір розповіді. Тривалість пояснень, довідок, цитат, літературного монтажу не повинна бути більш тривалою, ніж здатність об'єкта своїм зовнішнім виглядом, своїми особливостям привертати увагу екскурсантів.

На питання про співвідношення показу та розповіді, про їх послідовність методика дає однозначну відповідь: від показу до розповіді. Починати слід з показу, з зорових чи інших вражень (дотикових, нюхових і потім вже вводити розповідь. Однак вимоги екскурсійної методики, її аксіому – показ випереджає розповідь – не слід розуміти буквально. Іноді екскурсивод починає чергову підтему зі словесних вказівок – куди, як і на який саме об'єкт дивитися екскурсантам. Ці слова є початком показу. Методика вимагає,

щоб логічний перехід був зв'язком між двома сюжетами, які сприймаються зором, тобто являє собою словесно-зоровий місток.

Методична виправданість розповіді залежить не тільки від ступеня збереження пам'ятника, його відношення до теми екскурсії, але і від характеру самого об'єкта. Якщо мова йде про пам'ятник, розташований на міській площі, то розповідь буде однієї форми, а якщо про оборонну споруду на полі битви минулого війни, то розповідь буде інша. Якщо це твір образотворчого мистецтва, то розповідь буде також іншу структуру.

Перша частина розповіді такого роду – аналіз картини, друга – характеристика художника, доби, коли він жив і творив. Однак, у будь-якому випадку, яку б структуру і форму не мала розповідь, вона повинна бути екскурсійною, тобто пов'язаною з головним елементом екскурсії – показом.

Недотримання вимог методики призводить до такого недоліку в проведенні екскурсії, як лекційність. Лекційність при розкритті теми полягає в тому, що розповідь будується у відриві від показу, вона не підкріплена спостереженнями екскурсантів. Лекційність побудована на обміні місцями двох елементів екскурсії – показу і розповіді, коли первинним стає розповідь, а показ стає вторинним або взагалі відсутній.

Ще одна вимога екскурсійної методики – не вважати роботу закінченою після того, як визначено методичний прийом. завдання методики – підказати шляхи для найбільш ефективного застосування цього прийому, тобто дати екскурсоводу «ключ» до використання прийому на практиці.

Методика вимагає, що екскурсант не лише познайомився з об'єктами, але й правильно їх сприйняв, дав об'єкту оцінку й всьому, що з ним пов'язано, правильно тлумачив побачене і почуте. Важливу роль в цьому грають емоційні моменти. Вони широко використовуються в екскурсії, впливають на почуття її учасників, викликаючи радість, захоплення, гордість, обурення, гнів тощо.

Таким чином, екскурсійна методика є науковою про способи і прийоми проведення екскурсій. У ряді екскурсійних установ сфера екскурсійної діяльності методика розглядається лише як сума методичних прийомів. При підготовці й проведенні екскурсії не враховуються вимоги екскурсійної методики і необхідність правильного співвідношення трьох частин – методики показу, методики розповіді і методики організації екскурсійного процесу.

Головним для екскурсовода є розуміння сутності методики, її призначення та механізму дії при розкритті теми екскурсії. Це розуміння повинно поєднуватися з певними знаннями і навичками, які дають можливість приводити в дію механізми методики.

Джерело: Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник. Одеса: Астропринт, 2011. 2016 с. <https://cutt.ly/tWNBmhN>

Тема 4. Закони логіки в екскурсійній діяльності Семінар – обговорення й оцінювання письмових рефератів

1 Питання для обговорення (дискусійні питання):

1. Логічні закони підготовки й проведення екскурсії.
2. Логічні прийоми в екскурсії: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування.
3. Дія законів мислення в екскурсії.
4. Шляхи вирішення логічних проблем екскурсії

2. Тематика рефератів

1. Причини створення науки «Екскурсологія».
2. Дидактичні принципи екскурсійного процесу.
3. Психологічні особливості екскурсії.
4. Вимоги до екскурсійного методу.
5. Особливості поєднання в екскурсії завдань навчання й виховання.
6. Педагогічна техніка та її елементи.

7. Правила екскурсійного спілкування.
8. Екскурсія як процес пізнання.
9. Асоціації в екскурсії.
10. Види пам'яті.
11. Логічна форма екскурсії.
12. Логічні переходи в екскурсіях.
13. Використання пауз.
14. Варіанти поєднання показу та розповіді в екскурсіях.
15. Вимоги екскурсійної методики.
16. Вимоги до екскурсовода.
17. Моральні якості.
18. Самооцінка.
19. Активна життєва позиція.
20. Інтуїція екскурсовода.
21. Мова екскурсовода та мовний етикет.
22. Міміка та поза екскурсовода.
23. Класифікація жестів, які використовуються в екскурсійній практиці.
24. Роль темпераменту екскурсовода у проведенні екскурсії.
25. Ерудиція екскурсовода.
26. Психологічні особливості екскурсії.
27. Комплексний характер екскурсійного методу.
28. Правила екскурсійного спілкування.
29. Шляхи підвищення екскурсійної майстерності.
30. Невербальні засоби спілкування під час екскурсії.
31. Структура екскурсії.
32. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
33. Портфель екскурсовода.

3. Фронтальне та індивідуальне опитування за основними положеннями теми та питаннями самостійного вивчення:

1. Закон тотожності в екскурсії.
2. Закон несуперечності в екскурсії.
3. Особливості впливу екскурсовода на психологічний клімат в колективі.

3. Індивідуальне тестування.

Тема 5. Структура методики екскурсійної роботи Семінар – вирішення проблемних завдань

Використання методу діалогу. Діалог як процес трансформації та вирішення конфліктів – це спеціально підготовлений груповий процес, який відбувається за допомогою ведучого та має на меті покращення розуміння/стосунків між учасниками, а також може бути спрямований на прийняття рішень щодо спільних дій або вирішення конфлікту у спосіб, що передбачає рівну можливість учасників зустрічі висловлювати власні думки. Покращення розуміння включає порозуміння між учасниками діалогового процесу, усвідомлення ними різних поглядів щодо обговорюваної проблеми, ситуації або учасників діалогу. Покращення стосунків між учасниками діалогової зустрічі проявляється у зміні поведінки у взаємовідносинах між ними. Додатково, діалог може мати на меті вирішення конкретної конфліктної ситуації або прийняття учасниками спільних домовленостей/рішень. Таким чином, основною метою діалогу не є переконання інших у

своїй правоті шляхом нав'язування власних поглядів, а можлива зміна думок (бачення) через нове розуміння ситуації та інших учасників або пошук найбільш прийнятних рішень (консенсусу) для задоволення інтересів усіх учасників.

1. *Питання для обговорення (дискусійні питання):*

1. Особливості загальної та приватної методики.
2. Екскурсійна методика як основа професійної майстерності екскурсовода.
3. Екскурсійна як механізм подачі екскурсійного матеріалу.
4. Екскурсійна методика як процес впорядкування професійної діяльності екскурсовода.

2. *Розв'язання ситуаційних завдань.*

Кейс 1 – Методика екскурсії. Принципи та методи організації екскурсії

Підходи до формулювання поняття екскурсії відрізнялися в залежності від того, як функціонували екскурсії в різний період часу.

Фактично, різні визначення не протилежні, а розбіжні в окремих аспектах – цілі, завдання і форми проведення екскурсій – в залежності від характерних особливостей суспільного розвитку певного історичного періоду.

Розвиток туристичної індустрії вніс свої корективи в розуміння екскурсійної діяльності як однієї зі складових турів, що реалізуються на туристичному ринку. Окремо виділяється підхід, згідно з яким *екскурсія розглядається як твір певного автора або групи авторів і будується з урахуванням вимог, що пред'являються до літературного твору*. Відповідно до такого підходу екскурсія має свій сюжет, якому підпорядковується весь екскурсійний матеріал.

Композиція – побудова, з'єднання, складання окремих частин в єдине ціле. Цей термін пов'язаний із поняттями «структура» і «конструкція».

Сюжет – подія або декілька подій, пов'язаних між собою.

Фабула – послідовність подій, про які розповідає твір. У викладі фабули розрізняють композицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

Кульмінація – точка, момент найвищої напруги в розвитку фабульної дії.

Екскурсія – це наочний процес пізнання людиною навколишнього світу. Цей процес будується на задалегідь відібраних об'єктах, що знаходяться в природних умовах або в приміщеннях підприємств, лабораторій, науково-дослідних інститутів і т.і.

Загальна екскурсійна методика складається з двох головних розділів:

- а) підготовка екскурсії;
- б) проведення екскурсії.

Підготовка екскурсії

Етапи підготовки екскурсії

Етапи	Дії
1	Визначення цілі і завдання екскурсії
2	Вибір теми
3	Відбір літератури
4	Ознайомлення з експозиціями і фондами музеїв
5	Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів
6	Складання маршруту екскурсії
7	Підготовка тексту екскурсії
8	Комплектування "портфеля екскурсовода".
9	Складання методичної розробки
10	Проведення пробної екскурсії та її затвердження

У педагогіці методикою навчання називають систему правил і методів викладання наук, передачі учням знань, а також систему прийомів навчання та виховання молоді. Свою назву методика отримала від грецького слова «метод», що в буквальному перекладі означає «шлях до чого-небудь», а також шлях дослідження або пізнання; теорія; вчення. Методика в широкому розумінні слова – сукупність способів доцільного проведення тієї чи іншої роботи, вирішення якого-небудь завдання, досягнення поставленої мети, а в більш вузькому сенсі являє собою сукупність конкретних методичних прийомів проведення лекцій, бесід, екскурсій на задану тему для певної групи.

Методику поділяють на загальну і приватну. Загальна методика охоплює способи навчання і вимоги, які служать основою при вивченні багатьох наук (послідовність та чіткість викладу навчального матеріалу, його доступність для аудиторії). Приватна методика, виходячи з установок загальної методики, визначає способи і прийоми навчання і виховання дітей та дорослих, прийоми спостереження, вивчення і дослідження тих чи інших об'єктів. Таким чином, кожна приватна методика пов'язана з конкретною наукою і впливає з самої сутності предмета, служить основою певного виду діяльності.

Екскурсійна методика є приватною методикою, так як вона пов'язана з процесом поширення знань на основі однієї форми роботи. Екскурсійна методика являє собою сукупність вимог і правил, що пред'являються до екскурсії, а також суму методичних прийомів підготовки і проведення екскурсій різних видів, на різні теми і для різних груп людей.

Екскурсійна методика розглядається в декількох аспектах: як основа професійної майстерності екскурсоводів; як механізм, удосконалюючий подачу матеріалу; як процес впорядкування діяльності екскурсовода.

Екскурсійна методика виконує роль важеля, який допомагає екскурсоводові в короткий час перемістити в свідомість екскурсантів великий обсяг знань. Методика допомагає екскурсантам побачити, запам'ятати і зрозуміти значно більше, ніж на лекції, розкриваючи ту ж тему. Так відбувається тому, що методика лектора в значній своїй частині заснована на різного роду повідомленнях, описах, а лекційна розповідь ведеться у відриві від об'єктів опису. Практично лекційний процес нейтралізує участь у сприйнятті матеріалу таких органів чуття як зір, нюх, дотик. Ця обставина збіднює сприйняття, роблячи його однобоким.

Методика екскурсії побудована на спілкуванні екскурсантів з об'єктами, різних видах аналізу, зорових порівняннях, з урахуванням можливостей використання всіх органів почуттів екскурсантів.

Екскурсійна методика спирається на філософію, яка являє собою систему ідей, поглядів на навколишній світ і місце в ньому людини. З філософської точки зору методика бере вчення про діалектику, теорію пізнання і логіку.

Діалектика дає можливість висвітлювати матеріал екскурсії з необхідною глибиною, правильно оцінювати історичні події, явища і факти, робити обґрунтовані висновки по темі.

Теорія пізнання допомагає глибше розібратися в складних процесах, що відбуваються в природі, суспільстві, керуватися науковими знаннями у практичній діяльності.

Екскурсійна методика виходить з того, що екскурсія являє собою діалектичну єдність змісту, засобів, форм і специфічного методу впливу на аудиторію – екскурсійного методу. Цей вплив здійснюється з урахуванням особливостей, запитів та інтересів різних груп населення.

Предметом екскурсійної методики є цілеспрямоване вивчення, систематизація, формулювання, роз'яснення і застосування на практиці засобів і методів виховання і навчання, а також методичних прийомів, за допомогою яких працівники екскурсійних установ здійснюють свою діяльність. Екскурсійна методика узагальнює досвід проведення екскурсій, розробляє і пропонує такі методичні прийоми, які виправдали себе на практиці та забезпечують найвищу ефективність розкриття і сприйняття теми.

На практиці – це сума певних умінь і навичок проводити роботу – розробляти екскурсію, готувати проведення чергової екскурсії проводити екскурсію по рекомендованій технології, закріплювати отримані екскурсантами знання, вдосконалювати свої знання.

Методика екскурсійної роботи відповідає на наступні питання:

1. для чого підготовлена і проводить екскурсія (мета, завдання)?
2. які питання висвітлюються на екскурсії (чому присвячено її зміст)?
3. як проводити екскурсію (методичні прийоми)?
4. як порушити і зберегти увагу екскурсантів?

Екскурсійна методика складається з декількох самостійних, пов'язаних між собою частин:

- методики розробки нової для даного бюро теми;
- методики розробки екскурсоводом нової для нього теми, але вже розробленої в даному бюро;
- методики підготовки екскурсовода до проведення чергової екскурсії;
- методики проведення екскурсії;
- методики післяекскурсійної роботи.

Джерело: <https://cutt.ly/LWMegHG>

Кейс 2 - Особливості екскурсійного продукту

Перша особливість екскурсійного продукту полягає у великій глибині взаємозв'язків між його складовими елементами. У сфері надання екскурсійних послуг працює багато різних підприємств і організацій, які для своєї стабільної діяльності повинні постійно контактувати між собою. В екскурсійній справі такі підприємства й організації визначаються як підприємства-постачальники, до них належать: транспортні підприємства, музейні установи, розважальні заклади, страхові компанії, підприємства харчування тощо.

Друга особливість екскурсійного продукту полягає у комплексності екскурсійної послуги. Екскурсійна послуга – це все те, що екскурсант бере до уваги або чим користується під час екскурсії. Це спричиняє те, що екскурсійна послуга складається для її користувача з цілого комплексу послуг (як матеріальних, так і нематеріальних), які є специфічними для екскурсійного продукту.

Третя особливість полягає в сильному впливі з боку зацікавленої клієнтури. Кожне туристсько-екскурсійне підприємство здійснює свою діяльність в оточенні різних зацікавлених осіб і клієнтів. Туристсько-екскурсійні організації працюють із великою кількістю зацікавлених осіб, які роблять сильний вплив на організацію. Крім того, усередині окремих зацікавлених груп є свої інтереси. Туристсько-екскурсійні організації не можуть очікувати від своїх учасників того, що всі вони будуть поводитися однаково, оскільки в процесі співпраці виникають певного роду суперечності, наприклад між власниками транспортних засобів та підприємствами, які організують екскурсію, під час затримки екскурсійної групи.

До четвертої особливості належить невіддільність екскурсійного продукту від джерела формування. Товар у матеріальному вигляді (одяг, побутова техніка) існує незалежно від його виробника, екскурсійний продукт (а це також товар) не відділяється від джерела його створення. Тобто для того, щоб ним скористатися споживача спочатку треба доставити в місце виробництва, тобто доправити екскурсантів до запланованих по маршруту екскурсійних об'єктів.

П'ята особливість визначається неможливістю зберігання екскурсійного продукту і виготовлення його в певній кількості. Заздалегідь готуються тільки відповідні документи для проведення екскурсії та складається список екскурсоводів, які отримали дозволи в установленому порядку для роботи на відповідних екскурсійних маршрутах.

Шоста особливість полягає у невідчутності екскурсійного продукту. На відміну від товарів в матеріальному вигляді, екскурсію неможливо побачити під час укладання договору, спробувати її на смак. Складність у роботі менеджера туристсько-екскурсійного

підприємства полягає в тому, щоб переконати покупця у вигідності саме його послуги, адже якість екскурсійного продукту коливається у досить широких межах і залежить не тільки від постачальників, але й від часу і місця пропозиції.

До сьомої особливості екскурсійного продукту варто включити сезонність, тобто залежність попиту на екскурсійні послуги від пори року, та місця розташування туристсько-екскурсійного підприємства. Здебільшого так званий високий сезон у наданні екскурсійних послуг спостерігається на початку квітня і зберігається до кінця травня, середини липня, а також настає з початком вересня та залежно від погодних умов триває до кінця жовтня.

Восьма особливість екскурсійного продукту – неможливість забезпечення його постійної якості. В екскурсознавстві навіть існує такий постулат, що не буває двох однакових екскурсій, тобто кожна проведена екскурсія, навіть якщо вона проведена на ту саму тему і тим самим екскурсоводом за своєю якістю буде завжди різна. Це пов'язано з безліччю виробничих моментів і ситуацій, які виникають під час екскурсійного обслуговування. Наприклад, у певний момент можуть виникати затримки транспорту, або некоректно поведе себе працівник музею, виникнуть суперечності між членами екскурсійної групи тощо. Ця особливість вимагає забезпечення максимальної стабільності якості обслуговування. Якість екскурсійного обслуговування зазвичай проявляється безпосередньо під час надання послуги. В екскурсійному обслуговуванні немає прихованих дефектів.

Немає також можливості виправити допущені помилки у процесі обслуговування (на зразок гарантійного ремонту або заміни бракованого товару новим). Це призводить до особливої важливості стабільного забезпечення належного рівня якості екскурсійних продуктів.

Дев'ятою особливістю екскурсійного продукту є також те, що основна послуга – надання інформації щодо певної теми – повинна доповнюватися системою додаткових послуг. З погляду споживацьких якостей і властивостей яких-небудь відмінностей між ними немає. Так, вхідні квитки до музейних установ, якщо вони включені в комплексне обслуговування і в ціну екскурсійного продукту, вважаються основними послугами. А, наприклад, послуги харчування в запропонованих закладах, які екскурсант придбає за власним бажанням – це вже додаткові послуги. Отже, різниця між основними і додатковими послугами полягає в їхньому відношенні до придбаного спочатку екскурсійного пакету.

Джерело: <https://cutt.ly/4WNNFnQ>; <https://core.ac.uk/reader/141489400>

Кейс 3 - - Що таке картка екскурсійного об'єкту?

Паралельно з вивченням об'єкту можна створювати додаткову технологічну документацію – картки (паспорти) екскурсійного об'єкту, куди занести дані про нього. Чим докладніше картка буде заповнена, тим легше буде з нею працювати при упорядкуванні тексту екскурсії, визначенні її маршруту.

До картки (паспорту) об'єкта слід занести:

- найменування пам'ятки (первісне та сучасне), а також назву, під якою пам'ятка відома серед населення;
- історичну подію, її дату, з якою пов'язана пам'ятка;
- місцезнаходження об'єкта, поштову адресу;
- опис пам'ятки (під'їзд до неї, її автор, дата спорудження, матеріал, з якого виготовлена, текст меморіального напису);
- джерела відомостей (література, де є опис пам'ятки та подій, пов'язаних з нею, архівні дані, усні перекази, основні опубліковані роботи та місця знаходження неопублікованих робіт);
- збереження пам'ятки (стан та територія, на якій знаходиться; дата останнього ремонту, реставрації);
- на кого покладено охорону пам'ятки;
- в яких екскурсіях використовується;

- дата складання та прізвище складача.

До картки додається фото об'єкта, яке відтворює його сучасний та минулий вигляд.

Джерело: <https://core.ac.uk/reader/141489400>

3. *Самостійно розглянути питання:*

1. Класифікація основних екскурсійних методичних прийомів.
2. Вимоги щодо умов показу під час екскурсії.
3. Послідовність показу під час екскурсії.
4. Методичні прийоми розповіді.
5. Процес реалізації принципу наочності.
6. Процес реалізації процесу науковості в екскурсії.
7. Основні компоненти чуттєвого пізнання екскурсантів.
8. Ознаки методичного прийому локалізації подій.

Тема 6. Система професійної підготовки та підвищення кваліфікації екскурсоводів **Семинар – розгорнута бесіда**

Використання технології «Круглий стіл». Це спосіб організації обговорення питання, що характеризується рівноправ'ям усіх учасників круглого столу. Цей метод схожий із методом групової дискусії, однак більше направлений на остаточне вирішення питання, у той час, як дискусія, окрім формулювання рішень, має більший спектр застосування (генерування та аналіз ідей, створення алгоритмів та аналіз їхньої доцільності, обмін враженнями та емоціями тощо). Круглий стіл має наступні ознаки: • всі учасники обговорення рівноправні; ніхто не має права диктувати свою волю і рішення; • мета обговорення – узагальнити ідеї та думки щодо обговорюваної проблеми; • всі учасники круглого столу виступають у ролі пропонентів (повинні висловлювати думку з приводу обговорюваного питання, а не з приводу думок інших учасників).

1. Фронтальне та індивідуальне опитування за основними положеннями теми та питаннями самостійного вивчення:

1. Знання екскурсійної теорії як складова майстерності екскурсовода.
2. Педагогічна майстерність екскурсовода.
3. Психологічна майстерність екскурсовода.
4. Лекторська майстерність екскурсовода.
5. Індивідуальні здібності екскурсовода.
6. Педагогічний такт екскурсовода як особистості.
7. Доброзичливість і самовладання екскурсовода.
8. Використання нейтралізуючих фраз у спілкуванні з екскурсантами

2. Індивідуальне тестування.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.
ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЕКСКУРСОВОДА
Тема 7. Особистість екскурсовода та її роль у професійній діяльності
Семинар – розгорнута бесіда

Використання технології проектування. Технологія проектування передбачає розв’язання студентом або групою студентів конкретної проблеми, що потребує, з однієї сторони, використання різних методів, засобів навчання, а з іншої – інтегрування знань, умінь із різних галузей знань. Результат роботи над проектом повинен бути значущим: для вирішення теоретичної проблеми має бути віднайдене конкретне вирішення, для практичної проблеми – готовий до упровадження конкретний результат. Важливою складовою ж вибір типу проекту: дослідницького, ігрового, інформаційного, практико-орієнтованого.

1. Питання для обговорення (дискусійні питання):

1. Вимоги до екскурсовода.
2. Складові професійної майстерності екскурсовода.
3. Елементи режисерських і акторських умінь, які застосовує екскурсовода.
4. Методика підготовки екскурсовода до нової екскурсії.
5. Фахові вимоги до екскурсовода.

2. Розв’язання ситуаційних завдань.

Кейс 1 - комплектування «портфеля екскурсовода».

“Портфель екскурсовода” – комплект інформаційних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), які використовуються екскурсоводом у ході екскурсії”.

Призначення “портфеля екскурсовода”:

відтворити відсутні ланцюжки зорового ряду. Це особливо важливо в тих випадках, коли в екскурсії з певних причин не все можна показати в натурі, наприклад, історична споруда, яка давно зазнала руйнації від часу та втручання людини;

– показати фото людей, які мають відношення до об’єкту чи подій, з ним зв’язаних;

– показати копії справжніх документів, рукописів, літературних творів, про які розповідає екскурсовод;

– дати зорову уяву про рослини, мінерали, механізми тощо шляхом показу справжніх зразків, фотографій, муляжів.

Важливо, щоб наочні посібники для екскурсії не обмежувались фотографіями, щоб “портфель екскурсовода” не перетворився у фотопортфель. Це значно збіднить екскурсію і не дасть змоги “портфелю” виконати своє призначення. Тому до нього, крім фотографій, можна і слід включати географічні карти, схеми, креслення, малюнки, копії справжніх документів, зразки продукції підприємств (якщо вони не великі за розміром), гербарії, колекції мінералів тощо.

“Портфель” – постійний супутник екскурсовода, він допомагає зробити кожну екскурсію більш наочною та цікавою. Його зміст підказується темою екскурсії.

Наприклад, в екскурсіях на історичні та архітектурні теми фотографії, репродукції з гравюри чи малюнка повинні дати змогу екскурсантам зорово уявити будівлі або їх частини, давні фортеці, споруди у їх первісному вигляді.

Всі наочні посібники “портфелю” доцільно пронумерувати, вони повинні бути зручними у використанні, демонструватися вміло у помірних дозах, щоб не відволікати уваги екскурсантів від основних об’єктів – пам’яток історії та культури.

До кожного експонату, який включено до “портфелю”, можна прикласти листок з поясненнями. Іноді пояснення подаються на зворотньому боці експонату, що сприяє кращому ознайомленню з ним екскурсантів.

Іноді мовний портрет експоната прикладається у вигляді окремої довідки, яка носить назву “Пояснення до “портфеля екскурсовода” екскурсії на тему (назва)”. Кожне пояснення в довідці має той самий порядковий номер, що й експонат.

В екскурсії слід використовувати різні прийоми показу наочних посібників “портфеля”. Найбільше розповсюджений ілюстративний прийом. Наприклад, розповідь екскурсовода про рослинний та тваринний світ місцевості супроводжується показом фотографій, гербаріїв, муляжів, які ілюструють і роблять більш наочним та зрозумілим те, про що йдеться.

Ефективним є коментуючий прийом, коли показ фотографій здійснюється перед розповіддю. Остання є лише поясненням тому, що бачать екскурсанти.

Третій прийом – прийом контрасту, коли фотографії демонструються для того, щоб показати екскурсантам, як змінилося місце (вулиця, будівля), яке вони оглядають. При цьому фотографія чи малюнок контрастують з об’єктом. Прийом побудовано на порівнянні з інформацією, яка наводиться.

Відбір наочних посібників – справа клопітка. Велику допомогу в цьому можуть надати працівники архівів, музеїв, виставок. Кожний експонат доцільно обговорити з фахівцями, якщо щось викликає питання, доречно попросити висновок наукової установи. Особливо обережно слід використовувати матеріали з особистих архівів.

Після завершення комплектування “портфеля екскурсовода”, його “експонати” заносять до технологічної карти екскурсії (вказуючи номери).

Робота по створенню нової екскурсії вважається завершеною, якщо підготовлені всі необхідні документи. Документація з екскурсійних тем, окрім індивідуальних текстів, повинна зберігатися в методичному кабінеті.

Джерело: <https://ips.ligazakon.net/document/TM021761>, <https://cutt.ly/4WMyeFE>

Тема 8. Професійні знання, вміння та навички екскурсовода, їх формування

Семінар – мозковий штурм

Захист групового проекту

Використання технології «Мозковий штурм». Використовується для розв’язання конкретної проблеми за допомогою висловлення учасниками ідей та пропозицій щодо розв’язку. При цьому не дозволяється будь-яка критика ідей, їх кількість не повинна обмежуватися, ідеї можуть бути нестандартними та креативними. Як наслідок – це сприяє розвитку творчого мислення учасників.

1. Питання для обговорення (дискусійні питання):

1. Поліпшення організації методичної роботи.
2. Підготовка якісної методичної документації.
3. Розробка технології методичних прийомів розповіді і показу з урахування особливостей екскурсійних тем.
4. Встановлення і збереження контактів між екскурсоводом і екскурсантами на протязі екскурсії.

Здобувачам пропонується вид проекту:

практико-орієнтований проект націлений на соціальні інтереси самих учасників проекту або зовнішнього замовника;

дослідницький проект за структурою нагадує справжнє наукове дослідження. Він включає обґрунтування актуальності обраної теми, позначення завдань дослідження, обов'язкове висунення гіпотези з подальшою її перевіркою, обговорення отриманих результатів. При цьому використовуються методи сучасної науки: лабораторний експеримент, моделювання, соціологічне опитування й інші;

інформаційний проект спрямований на збір інформації про якийсь об'єкт, явище з метою її аналізу, узагальнення та подання для широкої аудиторії;

творчий проект передбачає максимально вільний і нетрадиційний підхід до оформлення результатів. Це можуть бути альманахи, театралізації, спортивні ігри, твори образотворчого чи декоративно-прикладного мистецтва, відеофільми тощо;

рольово-ігровий проект. Учасники беруть на себе соціальні ролі або ролі літературних чи історичних персонажів з метою відтворення через ігрові ситуації різних ситуацій соціальних або ділових відносин.

Робота над проектами проходить в кілька етапів:

1. Підготовка до роботи над проектом.
2. Вибір теми.
3. Постановка мети і завдання проекту.
4. Пошук інформації різними способами.
5. Виконання завдань проекту.
6. Підготовка до захисту проекту.
7. Презентація (захист) проектів.
8. Аналіз результатів проектної роботи.

Захист проектів. Відбувається у формі презентації (10-15 хв.), під час якої студенти представляють результати своєї роботи, описують методи та прийоми, за допомогою яких було отримано інформацію, доповідають про проблеми, що виникли під час виконання проекту, демонструють набуті знання, вміння, творчий потенціал.

Найважливішим здобутком, який отримують студенти у процесі захисту проектів є формування навичок публічного виступу та презентації результату своєї роботи (проектного продукту), підтвердження власної компетентності.

Критерії оцінювання виступають як основа забезпечення якісної реалізації цілей проекту, вони повинні бути заздалегідь повідомлені студентам і визначатись індивідуально за самостійно виконане завдання. Для максимально якісного результату, педагогу слід сформулювати чіткі критерії оцінювання результатів роботи над проектом кожного учасника, а саме:

- а) глибина розуміння та усвідомлення цілей проекту та етапів роботи над ним;
- б) повнота висвітлення;
- в) логічність викладу;
- г) нестандартні підходи до рішення;
- д) оформлення інформації;
- е) комунікативна культура;
- е) культура мови під час презентації.

Оцінюючи проект, слід врахувати і формування особистісних якостей студента: рівень самооцінки, здатність робити усвідомлений вибір та осмислювати його наслідки; вміння визначати значущість та актуальність висунутих проблем; доцільність використаних методів дослідження та обробки результатів; активність під час виконання проекту, вміння аргументувати свої висновки, відповідати на запитання опонентів; оформлення результатів виконаного проекту.

Тема 9. Професійні знання, вміння та навички екскурсовода, їх формування Семинар – мозковий штурм

Запитання та завдання:

1. Вимоги до екскурсовода.
2. Складові професійної майстерності екскурсовода.
3. Елементи режисерських і акторських умінь, які застосовує екскурсовода.
4. Методика підготовки екскурсовода до нової екскурсії.
5. Фахові вимоги до екскурсовода.

Питання для самостійного вивчення:

1. Основні види спілкування екскурсовода.
2. Основні жести екскурсовода під час екскурсії.
3. Технологічна карта екскурсії.

2. Розв'язання ситуаційних завдань.

Кейс 1 – Вимоги екскурсійної методики

Методика висуває чіткі вимоги до всього екскурсійного процесу, його організації та утримання. Вся багатогранна робота з підготовки та проведення екскурсій повинна бути побудована відповідно з вимогами екскурсійної методики до відбору екскурсійних об'єктів. Необхідно відбирати для спостереження об'єкти, які мають безпосереднє відношення до теми; слід залишати найбільш типові і вдалі для створення маршруту об'єкти; потрібно відмовитися від тих об'єктів, які, хоча і розкривають теми, але розташовані незручно (далеко, погана видимість тощо).

Методика вимагає логічної послідовності в показі об'єктів (тобто в їх розміщенні на маршруті), виділення і використання пауз між об'єктами, нейтралізації відволікаючих подразників (вуличного шуму), виділення і використання пауз між об'єктами, нейтралізації відволікаючих подразників (вуличного шуму, сторонніх розмов, об'єктів, що не входять в тему та ін.). При побудові маршруту забезпечується максимальна економія часу у пересуванні екскурсійної групи між об'єктами. Важливо уникати одноманітності демонстрованих об'єктів, неприпустимо, всю тему міської оглядової екскурсії розкривати на пам'ятках монументальної скульптури.

Одна з вимог методики – забезпечення безперервності екскурсії як процесу засвоєння знань, тобто вплив екскурсійного матеріалу на екскурсантів протягом усіх 180 хвилин, відведених на її проведення (чотиригодинна тематична екскурсія на автобусі). Весь час ведення екскурсії (180 хвилин) заповнено сумою показу, розповіді і пауз між підтемами і основними питаннями теми.

Повний час екскурсії = Час показу + Час розповіді + Паузи

Побудова будь-якої екскурсії по цій схемі підвищує пізнавальність і виховну роль екскурсійного матеріалу.

Методика вимагає зв'язку і взаємодії між показом і розповіддю, передбачають в одному випадку їх поєднання, в іншому – чергування, в третьому відсутність обох елементів.

Відомі чотири варіанти використання показу і розповіді (вони характерні практично для кожної екскурсії).

1 варіант – показ і розповідь йдуть одночасно – екскурсанти спостерігають об'єкти, про яких йде мова.

2 варіант – йде тільки розповідь – викладаються історичні події, дається характеристика міста і т.п.

3 варіант – йде тільки показ, відбувається спостереження (вивчення, дослідження) об'єктів під керівництвом екскурсовода.

4 варіант – показу і розповіді немає – екскурсанти самостійно працюють: спостерігають, засвоюють отримані знання і враження.

Методика враховує особливості сприйняття матеріалу. Практика показує, що безперервна розповідь неприпустима, екскурсоводові не слід говорити впродовж всієї екскурсії, в якийсь момент сприйняття матеріалу знижується, потім зовсім припиняється.

Методика виходить з того, що під час переїздів або переходів між об'єктами, у хвилини, вільні від показу і розповіді, екскурсанти отримують можливість подумати над почутим, порівняти спостережуваний об'єкт з раніше баченим, краще засвоїти побачене і почуте, закріпити матеріал у пам'яті. І цей «вільний» час наповнений розумовою діяльністю екскурсантів. Не меншою мірою паузи необхідні екскурсоводу для короткочасного відпочинку. Паузи кожної конкретної екскурсії планують в залежності від маршруту. Більше пауз буває в замських екскурсіях.

Важливу роль відіграє правильне використання пауз. Не слід використовувати час перерв для обміну враженнями про екскурсію, обговорення побаченого і почутого. Такі обговорення методично невиправдані, тобто вони руйнують «тканину» екскурсії, збуджують аудиторію. і знижують надалі рівень сприйняття матеріалу.

До тримання вимог методики допомагає екскурсоводові донести до аудиторії знання у формі, відмінній від лекції, бесіди, усного журналу, тематичного вечора, а також забезпечити стійкий інтерес до теми протягом всієї екскурсії. Це особливо важливо для тієї частини екскурсії, де багато місця займає розповідь. Тут у екскурсантів можуть з'явитися моменти так званої кризи уваги, як у слухачів лекцій, які, як стверджують дослідники наступає на 14-й, 25-й, 34-й хвилинах і т.д. Екскурсійна методика рекомендує в момент, коли увага до розповіді починає слабшати, вводити новий об'єкт показу. Коли у ході показу об'єкт перестає привертати увагу групи, екскурсовод може повідомити цікавий приклад, якісь подробиці про подію.

На цьому побудований методичний прийом новизни матеріалу. Якщо такий момент настає, коли група знаходиться біля об'єкта, необхідно скоротити на 2-3 хвилини перебування на зупинці і продовжити рух за маршрутом, супроводжуючи його розповіддю. Якщо ж увага екскурсантів слабшає під час руху автобуса, то слід призупинити рух для огляду пам'яток. Якщо представиться можливим, потрібно вийти з автобуса і продовжити шлях до чергового пам'ятника пішки.

Методика рекомендує й інші способи збереження і відновлення уваги екскурсантів: прослуховування звукозапису, показ діапозитивів або слайдів, використання наочних посібників з «портфеля екскурсовода». Методика проведення екскурсій будується з урахуванням інтересу екскурсантів. Важливо домагатися, щоб інтерес екскурсантів до теми і матеріалами екскурсії формувався до початку показу і розповіді. З цією метою використовують вступне слово екскурсовода.

Практика показує, що в перші хвилини увага екскурсантів забезпечується їх інтересом до теми. Потім увага підтримується цікавістю розповіді і такими якостями об'єктів як їх популярність, екзотичність, пізнавальна цінність. Стійкість уваги сприяє також правильна послідовність показу об'єктів.

Одна з труднощів у розробці методики полягає в тому, що нерідко поряд з об'єктом, який демонструється по темі, розташований інший, що не має відношення до теми, але більш привабливий за своїм зовнішнім виглядом. Природно, що такий об'єкт кидається в очі. З методичної точки зору питання може бути вирішене різними шляхами:

- можна дати коротку довідку по потрібному об'єкту. Наприклад, сказати, що ця будівля не має історичної цінності, що при його будівництві допущено змішання архітектурних стилів;

- промовчати про об'єкт;

- так підійти до потрібного об'єкту, щоб сторонній об'єкт був побачений екскурсантами пізніше.

Методика використовує різні засоби посилення уваги екскурсантів: звернення екскурсовода до групи з пропозицією, несподіваними запитаннями; виявлення цікавою деталлю в пам'ятнику. Наприклад, показ архітектурного ансамблю передую огляд міської панорами. Для кожної екскурсії повинні бути визначені перемикання уваги з одного об'єкта на інший.

Методика проведення екскурсії, емоційність екскурсовода, його жести і міміка, розстановка групи у об'єкта, використання звукопідсилювальних пристроїв – все це має бути спрямовано на подолання вуличного шуму, на гранично можливу у міських умовах нейтралізацію сторонніх подразників. Необхідно «тримати ці подразники на задньому фоні свідомості».

Важлива вимога методики полягає в тому, щоб усі об'єкти і їх підтеми були об'єднані в єдине ціле. Крім логічної послідовності «розміщення» об'єктів на маршруті, своєрідного наростання в їх показі, наявності кульмінаційного пункту (тобто моменту найвищого напруження у розкритті теми), необхідні також ув'язка підтем, певний відбір логічних переходів. Тому методика вимагає правильної організації і використання пауз між об'єктами, певної логіки у викладі змісту основних питань, тематичності довідок під час переїздів між об'єктами.

З урахуванням вимог методики будується і розповідь екскурсії, визначаються її зміст, тривалість, форма, зв'язок розповіді з показом. Ця робота має свої складності. Наприклад, як підійти до методичної підготовки розповіді після того, як об'єкт показу визначено? З чого починати розповідь і як її будувати? Як організувати спостереження об'єктів?

Це залежить насамперед від зовнішнього вигляду об'єкта, ступеня його схоронності, від того, наскільки певне уявлення про свою сутність, призначення, події, з ним пов'язаної, він сам здатний дати.

Джерело: <https://cutt.ly/OWNM6II>, <https://cutt.ly/4WMyeFE>

Кейс 2 – Показ в екскурсії

Показ в екскурсії – процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом, дія (сума дій) екскурсовода, спрямована на виявлення сутності об'єкту.

Завдання екскурсійного показу:

- 1) показати екскурсійні об'єкти, які знаходяться у полі зору екскурсантів;
- 2) показати об'єкти, які не збереглися, використовуючи фотографії та малюнки;
- 3) показати об'єкт таким, яким він був у період події, що описується;
- 4) відтворити зорову картину історичної події, що відбувалася на цьому місці;
- 5) відтворити дії відомої особи, які відбувалися на цьому місці.

Показ має первісний характер. Без об'єкту і його показу немає екскурсії. У більшості екскурсій зорові об'єкти є єдиним доказом положень, висунутих екскурсоводом.

Показ – не пасивне, а цілеспрямоване спостереження об'єктів, процес, що потребує активних дій як з боку екскурсовода, так і з боку екскурсантів. Цілеспрямованість показу – це відбірковість і послідовність демонстрації об'єктів відповідно до логічності викладання матеріалу, виділення основних об'єктів, зв'язок нових будівель зі старими.

Показ повинен бути логічно послідовним, цілеспрямованим, а отже, вибіркоким. Послідовність показу об'єктів означає виділення основних об'єктів, ув'язку нових зі старими, поглиблення уявлень екскурсантів про них.

Показ об'єктів повинен здійснюватися у напрямі від загального до окремого, від відомого до невідомого, від близького до далекого.

Пожвавляє екскурсію, активізує екскурсантів сюжетний показ. Більш чітка сюжетна лінія проглядається в тематичних екскурсіях. Але існує і безсюжетний показ при

демонстрації, наприклад, творів, виконаних у таких жанрах образотворчого мистецтва як пейзаж, натюрморт, портрет.

„Ефективний показ буде мати місце в екскурсії при виконанні ряду умов, до яких належать: правильно обране місце і час показу; можливість відволікти увагу екскурсантів від об'єктів, не пов'язаних з темою; використання руху екскурсантів при показі; підготовленість екскурсантів до спостереження об'єктів; вміння та навички екскурсовода”.

Для показу потрібно обирати об'єкт, що справляє найбільш велике враження. Якщо поруч з об'єктом за темою екскурсії розташований інший об'єкт, який має відношення до теми, але більш привабливий за зовнішнім виглядом, то екскурсійна методика пропонує декілька шляхів вирішення цього питання: 1) дати коротку довідку про об'єкт; 2) промовчати про об'єкт; 3) розмістити групу екскурсантів так біля об'єкта, щоби сторонній об'єкт екскурсанти не бачили, або побачили пізніше.

Показ об'єктів під час автобусної екскурсії має свої особливості:

1) показ з вікон автобуса при швидкості руху 50-60 км/год. Більше значення має попередня підготовка екскурсантів до огляду, особливо важливо зорієнтувати екскурсантів на об'єкт, завчасно зазначити, де і в якому оточенні він розташований, тому розповідь про об'єкт необхідно починати до його появи в полі зору екскурсантів;

2) показ з вікон автобуса при уповільненні руху. Показ навіть при швидкості 20 км/год. не може бути детальним, екскурсанти отримують поверхові уявлення про об'єкт, звертаючи увагу лише на головні і характерні його риси; зазвичай такий показ використовується для знайомства з додатковими об'єктами;

3) показ з вікон автобуса при його повній зупинці без виходу з салону. Відбувається більш ґрунтовне знайомство з об'єктами і пам'ятками, проте екскурсовод обмежений у використанні методичних прийомів показу;

4) показ при повній зупинці автобуса з виходом екскурсантів з нього. Тут має місце повноцінний показ об'єкта, його оточення, надається можливість вибору і співставлення різних точок огляду об'єкта, екскурсовод вільний у виборі та використанні методичних прийомів показу, зокрема, може бути застосований методичний прийом руху; вирішуючи питання про вихід екскурсантів з автобуса, необхідно враховувати тему екскурсії, значення об'єкта, погодні умови, вік екскурсантів; у 3-годинній екскурсії по місту передбачається 4-7 виходів.

Джерело: <https://cutt.ly/OWNM6II>, <https://cutt.ly/4WMyeFE>

Кейс 3 – Що таке технологічна карта екскурсії?

Підготовку екскурсії завершує складання технологічної карти – основного технологічного документу, який визначає, як краще провести екскурсію, організувати показ об'єктів, які методичні прийоми краще використати, щоб екскурсія була проведена якнайкраще. За визначенням Міждержавного стандарту, “Технологічна карта екскурсії – технологічний документ, який визначає логічну послідовність визначених об'єктів на маршруті.

Примітка: Технологічна карта включає характеристики окремих етапів екскурсії у просторі та часі (тривалість, протяжність, місцезнаходження зупинок, місць огляду тощо), основні творчі завдання екскурсовода на кожному етапі”. Обов'язковий додаток “С” визначає оформлення технологічної карти екскурсії.

Технологічна карта складається на кожену тему екскурсії. Відповідно до “Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності”, затверджених наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України від 17.01.2001 № 762 технологічна карта екскурсії обов'язково “затверджується керівником суб'єкта туристичної

діяльності і визначає логічну послідовність перегляду історико-культурних об'єктів на туристичному маршруті”.

Якщо екскурсія проводиться з різними групами (школярі, доросла аудиторія), доцільно мати окремі технологічні карти.

Технологічна карта, як і текст, складається з вступу, основної частини та заключного слова. Вступ та заключне слово розміщуються до та після матеріалів основної частини. Мета екскурсії формулюється окремо та вміщується перед вступом.

Матеріали основної частини технологічної карти розміщуються за схемою, визначеною Міждержавним стандартом. Зазначена схема є обов'язковою для всіх туристично-екскурсійних організацій України.

Всі графи технологічної карти вміщують відомості, необхідні для успішного проведення екскурсії, які викладено гранично коротко (подібно плану). Цим визначається обсяг карти: він не повинен перевищувати 6-12 сторінок друкованого тексту, що залежить від теми та тривалості екскурсії у часі. Послідовність та зміст граф технологічної карти допоможе екскурсоводу зробити екскурсію логічно побудованою, компактною, цілісною.

Джерело: <https://cutt.ly/OWNM6II>, <https://cutt.ly/4WMyeFE>

ЧАСТИНА 3.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЕКСКУРСОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Тема 1. Методи пізнання та їх використання в екскурсійному процесі

Форми контролю: усне опитування, письмове індивідуальне тестування, спостереження за участю в дискусії, оцінювання доповіді.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення ситуаційних завдань на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Першочергові екскурсійні завдання.
2. Історичні етапи розвитку екскурсійної справи.
3. Роль екскурсійної справи в складовій туристичного продукту.
4. Вплив екскурсології на формування національної самосвідомості.

Рекомендована література:

1. Закон України «Про Туризм». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
2. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
3. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. пос. /М.П. Мальська, В.В. Худо. К. : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
4. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. навч.-методичний посібник / С.Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.
5. Поколодна М.М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова, 2017. 180 с.

Розв'язати тестові завдання:

1. Екскурсійний показ

- A. процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами одночасно
- B. процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами на маршруті
- C. процес реалізації принципу науковості, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом
- D. процес реалізації принципу показу, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами одночасно

2. Згідно з класифікацією методичних прийомів екскурсії, прийом характеристики є

- A. визначення відмітних властивостей та якостей предмета
- B. форма викладу матеріалу
- C. довідка про історичну подію
- D. довідка про зовнішні сторони об'єкта

3. Заходи, що відносяться до форм контролю за якістю екскурсії

- A. рецензування методичної документації
- B. проведення пробних екскурсій
- C. оцінка індивідуальних текстів екскурсовода
- D. усі варіанти вірні

4. Засновник теоретичних основ методики проведення екскурсій

- A. Ємельянов Б.В.
- B. Федорченко В.К.
- C. Герд В.А.
- D. Квартальнов В.С.

5. Значення терміну «метод»

- A. засіб пізнання, спосіб відтворення в мисленні досліджуваного предмета, побудови і обґрунтування системи знань
- B. форма поширення знань і виховання, побудована на екскурсійному методі
- C. спосіб або образ мислення
- D. тлумачення явищ природи і суспільства

6. Коли в Україні започаткували діяльність перші курси екскурсоводів?

- A. у 1909 році
- B. 1991 році
- C. у 1910 році
- D. у 1957 році

7. Відповідно до українського законодавства, до екскурсійних послуг відноситься:

- A. відвідування музею
- B. послуги в анімації
- C. екскурсія – урок
- D. послуги перекладача

8. Згідно з українським законодавством, до складу екскурсії обов'язково повинні включатись наступні послуги:

- A. розповідь та перевезення
- B. розповідь та показ
- C. розклад роботи музею
- D. послуги екскурсовода

9. Екскурсійна методика – це:

- A. сукупність ознак екскурсії
- B. характерні та супутні методи
- C. стандартні методи ведення екскурсії
- D. сукупність чітких правил і вимог, що відносяться до екскурсії

10. Згідно з українським законодавством, послуга «екскурсія» надається замовнику за таких умов:

- A. наявності договору на послуги
- B. наявності автобуса
- C. наявності заяви замовника
- D. наявності тексту екскурсії.

Тема 2. Компоненти педагогічної діяльності в екскурсіології

Форми контролю: тестовий контроль, фронтальне опитування, обговорення дискусійних питань

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення теоретичних питань теми на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Використання екскурсоводом методів переконання, приучення, вимагання та заохочення.
2. Виховання у екскурсантів навичок самостійного дослідження об'єктів.
3. Складові педагогічної техніки екскурсовода.
4. Компоненти професійної діяльності екскурсовода.

Дотримуватися умов: недопущення критики суджень, пропозицій, тез у момент генерування ідей; стимулювання генерування великої кількості ідей за короткий проміжок часу («ланцюгова реакція»); чітка, зрозуміла всім постановка завдання.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Метод, який характеризує педагогічний зміст діяльності екскурсовода

- A. спостереження
- B. прийом руху
- C. зорового монтажу
- D. виконання завдання

2. Композиція екскурсії

- A. вміння розкрити тему та логічно структурувати екскурсійний матеріал
- B. розміщення, послідовність і співвідношення структурних частин екскурсії: підтем основних питань, вступу та завершальної частини
- C. текст екскурсовода, виконаний з дотриманням вимог усної публічної мови
- D. цілеспрямована, науково обгрунтована демонстрація музейних предметів, композиційно організованих, прокоментованих, технічно й художньо оформлених

3. Предмет екскурсійної методики

- A. вміння удосконалювати зміст екскурсій, методику і техніку її проведення
- B. вміння встановлювати ділові стосунки з групою та іншими екскурсоводами
- C. цілеспрямоване вивчення, систематизація, формулювання та застосування на практиці прийомів і засобів навчання і виховання
- D. тлумачення явищ природи і суспільства

4. Приватні методи

- A. сходження від абстрактного до конкретного
- B. методи, які знаходять застосування в одній з наук або галузі знань, а також при використанні різних форм повідомлення знань
- C. метод, який є основою будь-якого пізнавального процесу, незалежно від сфери де відбувається дослідження
- D. методи, які служать основою для багатьох наук, аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення і абстрагування, аналогії та ін.

5. Контрольний текст екскурсії

- A. мовний вираз, який у прямій і непрямій форм позначає зміст екскурсії

- В. туристична послуга
- С. підібраний й уточнений (перевірений) екскурсійний матеріал, що розкриває тему екскурсії
- Д. кількість об'єктів, які людина може сприйняти і запам'ятати протягом відносно короткого часу

6. Вибрати екскурсію, яка відрізняється за змістом від інших

- А. оглядова екскурсія по місту
- В. екскурсія – урок
- С. екскурсія – масовка
- Д. екскурсія – концерт

7. Технологічна карта екскурсії – це

- А. технологічний документ, який визначає логічну послідовність оглядувизначених об'єктів за маршрутом
- В. технологічний документ, який актуалізує зміст тексту екскурсії
- С. технологічний документ, який актуалізує зміст тексту екскурсії та наводить маршрут екскурсії
- Д. технологічний документ, який визначає логічну послідовність оглядувизначених об'єктів за маршрутом та схему маршруту

8. Оберіть рису, яка є зайвою для характеристики контрольного тексту екскурсії

- А. стислість інформації
- В. установлення порядку огляду
- С. урахування побажань клієнтів;
- Д. цитати з джерел

9. Управління рухом екскурсії здійснюється на підставі

- А. контрольного тексту екскурсії
- В. дозволу державної районної адміністрації на маршрут
- С. дозволу на провадження туристичного супроводу
- Д. схеми маршруту транспортної екскурсії

10. Вибрати правильне твердження

- А. контрольний текст – технологічний документ, який включає науковий, актуалізований зміст інформації, що надається екскурсантам
- В. контрольний текст – ретельно підібраний і вивірений по маршрутуматеріал, який є основою щодо усіх екскурсій за даною темою
- С. контрольний текст – ретельно підібраний по джерелам матеріал, який є основою щодо усіх екскурсій за даною темою
- Д. контрольний текст – ретельно підібраний і вивірений по джерелам матеріал, який є основою щодо розповіді.

Рекомендована література:

1. Закон України «Про Туризм». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
2. Міністерство культури та інформаційної політики. URL: <https://mkip.gov.ua/>
3. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
4. Бабарицька Н.К. Екскурсознавство і музеєзнавство : навчальний посібник/ В.К.Бабарицька, Л.Я. Короткова, О.Ю. Малиновська. К. : Альтерпрес, 2007. 464 с.
5. Герасименко В.Г. Організація надання туристичних послуг: [навчальний

посібник] / В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк. Одеса : Атлант, 2014. 244 с.

6. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник / В.Ф. Кифяк. Чернівці : Книги - ХХІ, 2003. 300с.

7. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003. 104 с.

Тема 3. Пізнавальні, емоційні та вольові процеси сприйняття екскурсійного матеріалу

Форми контролю: тестовий контроль, фронтальне опитування, дискусійне обговорення проблемних питань

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення ситуаційних завдань на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Асоціації в екскурсіях.
2. Словесні, наочні та практичні методи роботи екскурсовода з екскурсантами.
3. Види пам'яті. Привертання, концентрація та переведення уваги.
4. Втрата і деконцентрація уваги та способи їх подолання.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Екскурсологія як наука вивчає

- А. тенденції регіонального розвитку ринку екскурсійних послуг
- В. основні види та форми екскурсійного обслуговування
- С. історичні процеси розвитку екскурсійної справи, теорію і методику екскурсійної роботи, підготовку кваліфікованих фахівців екскурсійної сфери;
- Д. соціально-філософський сенс екскурсії як соціокультурного явища, його місця у формуванні цінностей людського життя

2. Показ об'єкта

- А. сума вимог, які стосуються організації руху екскурсантів, розташування групи біля об'єкту;
- В. автоматизоване вміння виконувати певні дії
- С. система цілеспрямованих дій екскурсовода і екскурсантів, спостереження об'єктів під керівництвом кваліфікованого фахівця
- Д. комплекс інформаційних матеріалів

3. Розташування, послідовність і співвідношення підтем, основних питань, вступу і заключної частини екскурсії

- А. техніка проведення екскурсії
- В. екскурсійна методика
- С. екскурсійна діяльність
- Д. технологія обслуговування

4. «Портфель екскурсовода»

- А. розташування, послідовність і співвідношення підтем екскурсії
- В. сума теоретичних положень, які є основою екскурсійної справи
- С. умовна назва комплексу наочних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), що використовуються екскурсоводом у ході екскурсії
- Д. момент найвищого напруження в розвитку фабульної дії екскурсії

5. Зміст поняття «методична розробка»

- A. документ, який визначає, як провести дану екскурсію, як краще організувати показ визначних пам'яток, яку методику і техніку ведення слід застосувати, щоб екскурсія пройшла ефективно
- B. складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є одним з основних елементів технології створення нової екскурсії
- C. один з важливих етапів розробки нової екскурсійної теми
- D. умовне найменування комплексу наочних посібників, що використовуються під час проведення екскурсії

6. За змістом екскурсії класифікують за такими ознаками

- A. обзорні і тематичні
- B. музейні, виробничі, міські
- C. учбові, спеціальні, пробні
- D. за бажанням екскурсантів

7. Дозвіл на туристичний супровід має право не одержувати

- A. керівник туристичної групи;
- B. екскурсовод
- C. аніматор на круїзному судні
- D. гід-перекладач

8. Термін «екскурсія» має походження

- A. з грецької мови
- B. з французької мови
- C. з російської мови
- D. з німецької мови

9. Вибрати неправильне твердження щодо ознак екскурсії

- A. відсутність руху екскурсантів
- B. здійснення екскурсії фахівцем
- C. обмеження терміну тривалості екскурсії
- D. неможливість отримання доходів екскурсоводом під час здійснення екскурсії

10. Згідно з законодавством, учасниками відносин, що виникають при здійсненні екскурсійної діяльності є

- A. гідів та гідів-перекладачів
- B. споживачів туристичних послуг і суб'єктів туристичної діяльності
- C. споживачів туристичних послуг, суб'єктів туристичної діяльності і професійні учасники туристичного ринку
- D. споживачів екскурсійних послуг, підприємства індустрії туризму та фахівці туристичного супроводу.

Рекомендована література:

1. Психологія туризму: навч. посіб. / О.П. Крупський, О.В. Шевяков, О.М. Ярошкевич, Н.О. Євдокимова. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2015. 194 с.
2. Редько В.Є. Аналіз діяльності підприємств туризму: навч. посіб. / В.Є. Редько, К.А. Панасюк. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2015. 242 с.
3. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: [підручник] / За ред. В.Ф. Орлова / Т.Г. Сокол. К.: Грамота, 2009. 264 с.

4. Федорченко В.К. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посібник / В.К. Федорченко, О.М. Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М. Олексійко. Київ, Кондор, 2004. 166 с.

5. Чагайда І. М., Грибакова С. В. Екскурсознавство : навчальний посібник. К. : Кондор, 2004. 204 с.

Тема 4. Закони логіки в екскурсійній діяльності

Форми контролю: тестування, фронтальне та індивідуальне опитування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення теоретичних питань теми на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Логічні закони підготовки й проведення екскурсії.
2. Логічні прийоми в екскурсії: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування.
3. Дія законів мислення в екскурсії.
4. Шляхи вирішення логічних проблем екскурсії.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Показ об'єкта

- A. сума вимог, які стосуються організації руху екскурсантів, розташування групи біля об'єкту;
- B. автоматизоване вміння виконувати певні дії;
- C. система цілеспрямованих дій екскурсовода і екскурсантів, спостереження об'єктів під керівництвом кваліфікованого фахівця;
- D. комплекс інформаційних матеріалів

2. Мовлення екскурсовода

- A. сума вимог, які стосуються організації руху екскурсантів
- B. сукупність обставин, за яких різноманітність і організованість вражень екскурсантів робить сприйняття інформації більш глибоким і дієвим
- C. своєрідні форми і прийоми розповіді, а також такі особливості як лаконічність, точність, логічність, образність, виразність, емоційність, вишуканість і багатство
- D. рухи м'язів обличчя, що виражають внутрішній стан, пережиті людиною почуття, її настрій

3. Особливістю показу в екскурсії є

- A. можливість реалізації принципу наочності
- B. індивідуальний підхід екскурсовода
- C. урахування побажань екскурсантів щодо огляду
- D. необмежений вибір демонстрації споруд міста

4. Індивідуальний стиль мовлення екскурсовода

- A. уміння удосконалювати зміст екскурсій, методика їх проведення
- B. особливості екскурсійного процесу
- C. автоматизоване вміння виконувати певні дії щодо процесу й проведення екскурсії

D. форми і прийоми розповіді, що характеризує рівень його професійної майстерності, мовну культуру

5. Комплекс наочних приладь, що використовуються екскурсоводами під час проведення екскурсії

- A. «вадемекум»
- B. «портфель екскурсовода»
- C. планшет
- D. умовний екскурсійний «збірник фотографій»

Рекомендована література:

1. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с
2. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. пос. /М.П. Мальська, В.В. Худо. К. : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
3. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. навч.-методичний посібник / С.Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.
4. Поколодна М.М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова, 2017. 180 с.

Тема 5. Структура методики екскурсійної роботи

Форми контролю: розв'язання практичних завдань.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення ситуаційних завдань на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Класифікація основних екскурсійних методичних прийомів.
2. Вимоги щодо умов показу під час екскурсії.
3. Послідовність показу під час екскурсії.
4. Методичні прийоми розповіді.
5. Процес реалізації принципу наочності.
6. Процес реалізації процесу науковості в екскурсії.
7. Основні компоненти чуттєвого пізнання екскурсантів.
8. Ознаки методичного прийому локалізації подій.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Який з фахівців музею займається підготовкою експозицій?

- A. менеджер з анімаційної діяльності;
- B. методист-екскурсовод
- C. менеджер музею
- D. науковий співробітник

2. З якої країни має походження термін «музей»?

- A. Греції
- B. Франції
- C. Італії

D. Англії

3. Вибрати неправильне твердження про основні функції музею

- A. функція документування
- B. функція освіти та виховання
- C. функція організації вільного часу
- D. функція професійної підготовки екскурсоводів

4. Вибрати правильне визначення поняття «музеєзнавство»

- A. музеєзнавство визначається як практика, теорія і історія музейної справи в їх розвитку і вивченні
- B. результат діяльності музею по задоволенню відповідних потреб людини;
- C. діяльність, спрямована на створення доброго настрою у туристів, включаючи організацію їх особистої участі у музейних екскурсіях та заходах;
- D. система знань і заходів, спрямована на формування позитивного враження у екскурсантів від відвідування музеїв

5. Який документ визначає кваліфікацію екскурсовода

- A. відповідний диплом (сертифікат)
- B. наряд-путівка
- C. бейдж екскурсовода
- D. ваучер

6. Обов'язки екскурсовода (гіда - перекладача) визначені у документі

- A. кваліфікаційна характеристика
- B. наряд-путівка
- C. ваучер
- D. карта – схема маршруту

7. Хто затверджує технологічну карту екскурсії

- A. керівник туристично-екскурсійного підприємства;
- B. установи ДАІ
- C. замовник екскурсійних послуг
- D. український екскурсійно-методичний центр

8. Екскурсовод, гід-перекладач повинен обов'язково

- A. проводити екскурсію, забезпечуючи зміст у відповідності до контрольного тексту та технологічної карти екскурсії
- B. проводити екскурсію згідно індивідуального тексту екскурсії та технологічної карти екскурсії
- C. проводити екскурсію згідно технологічної карти та теми
- D. проводити екскурсію згідно маршруту

9. Методична рада екскурсії установи здійснює

- A. акредитацію екскурсоводів
- B. керівництво методичними секціями
- C. видачу дозволів на екскурсійну діяльність;
- D. скасовує дозволи

10. Екскурсійний показ – це

- A. процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами одночасно
- B. процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами на маршруті
- C. процес реалізації принципу науковості, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом
- D. процес реалізації принципу показу, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами одночасно.

Рекомендована література:

- 1. Закон України «Про Туризм». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
- 2. Міністерство культури та інформаційної політики. URL: <https://mkip.gov.ua/>
- 3. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
- 4. Бабарицька Н.К. Екскурсознавство і музеєзнавство : навчальний посібник / В.К.Бабарицька, Л.Я. Короткова, О.Ю. Малиновська. К. : Альтерпрес, 2007. 464 с.
- 5. Герасименко В.Г. Організація надання туристичних послуг: [навчальний посібник] / В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк. Одеса : Атлант, 2014. 244 с.

Тема 6. Система професійної підготовки та підвищення кваліфікації екскурсоводів

Форми контролю: тестування, фронтальне та індивідуальне опитування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення теоретичних питань теми на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

- 1. Індивідуальні здібності екскурсовода.
- 2. Педагогічний такт екскурсовода як особистості.
- 3. Доброзичливість і самовладання екскурсовода.
- 4. Використання нейтралізуючих фраз у спілкуванні з екскурсантами

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Особливістю показу в екскурсії є

- A. можливість реалізації принципу наочності
- B. індивідуальний підхід екскурсовода
- C. урахування побажань екскурсантів щодо огляду
- D. необмежений вибір демонстрації споруд міста

2. Конструктивний компонент діяльності екскурсовода передбачає

- A. уміння здійснювати керівництво групою екскурсантів, скерувати їх увагу на певні об'єкти
- B. уміння дібрати і правильно оформити екскурсійний матеріал, скласти план проведення екскурсії, схему використання методичного прийому
- C. уміння встановити ділові стосунки з групою, працівниками музею
- D. уміння удосконалювати зміст екскурсій, методику і техніку її проведення

3. Заходи, що відносяться до форм контролю за якістю екскурсії

- A. рецензування методичної документації

- В. проведення пробних екскурсій
- С. оцінка індивідуальних текстів екскурсовода
- Д. усі варіанти вірні

4. Екскурсійна теорія

- А. проведення екскурсій спеціалістами відповідної кваліфікації, узагальнений накопичений досвід проведення екскурсій
- В. загальна сума теоретичних положень, які є основою екскурсійної справи, визначає головні напрямки її розвитку і удосконалювання
- С. подія або декілька подій, пов'язаних між собою
- Д. сума методичних прийомів підготовки та проведення екскурсій

5. Документ, який визначає кваліфікацію екскурсовода

- А. ваучер
- В. наряд-путівка
- С. бюджет-екскурсовода
- Д. відповідний диплом (сертифікат)

Рекомендована література:

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник / В.Ф. Кифяк. Чернівці : Книги - ХХІ, 2003. 300с.
2. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с/
3. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с
4. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. пос. /М.П. Мальська, В.В. Худо. К. : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
5. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. навч.-методичний посібник / С.Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЕКСКУРСОВОДА

Тема 7. Особистість екскурсовода та її роль у професійній діяльності

Форми контролю: розв'язання практичних завдань.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення ситуаційних завдань на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Вимоги до екскурсовода.
2. Складові професійної майстерності екскурсовода.
3. Елементи режисерських і акторських умінь, які застосовує екскурсовода.
4. Методика підготовки екскурсовода до нової екскурсії.
5. Фахові вимоги до екскурсовода.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Зміст поняття «методична розробка»

- A. документ, який визначає, як провести дану екскурсію, як краще організувати показ визначних пам'яток, яку методику і техніку ведення слід застосувати, щоб екскурсія пройшла ефективно
- B. складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є одним з основних елементів технології створення нової екскурсії
- C. один з важливих етапів розробки нової екскурсійної теми
- D. умовне найменування комплекту наочних посібників, що використовуються під час проведення екскурсії

2. Комплекс заходів, спрямованих на організацію проведення екскурсії і створення сприятливих умов для сприймання матеріалу

- A. техніка проведення екскурсії
- B. екскурсійна методика
- C. екскурсійна діяльність
- D. технологія обслуговування

3. Документ, який визначає кваліфікацію екскурсовода

- A. ваучер
- B. наряд-путівка
- C. бєдж-екскурсовода
- D. відповідний диплом (сертифікат)

4. Складовою культури мови екскурсовода є

- A. уміння керувати
- B. методика
- C. ораторське мистецтво
- D. інтуїція

5. Екскурсійна діяльність

- A. діяльність із організації процесу ознайомлення туристів і екскурсантів із екскурсійними об'єктами за певною темою і маршрутом
- B. продукція туроператорів
- C. збільшення товарообігу та прибутку туристичної фірми
- D. форма міжособистісного спілкування

Рекомендована література:

1. Закон України «Про Туризм». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
2. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
3. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. пос. /М.П. Мальська, В.В. Худо. К. : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
4. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. навч.-методичний посібник / С.Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.
5. Поколодна М.М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова, 2017. 180 с.

Тема 8. Професійні знання, вміння та навички екскурсовода, їх формування

Форми контролю: тестування, фронтальне та індивідуальне опитування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення теоретичних питань теми на семінарському занятті.

2. Самостійно опрацюйте питання:

1. Поліпшення організації методичної роботи.
2. Підготовка якісної методичної документації.
3. Розробка технології методичних прийомів розповіді і показу з урахування особливостей екскурсійних тем.
4. Встановлення і збереження контактів між екскурсоводом і екскурсантами на протязі екскурсії.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Індивідуальний стиль мовлення екскурсовода

- A. уміння удосконалювати зміст екскурсій, методику їх проведення
- B. особливості екскурсійного процесу
- C. автоматизоване вміння виконувати певні дії щодо процесу й проведення екскурсії
- D. форми і прийоми розповіді, що характеризує рівень його професійної майстерності, мовну культуру

2. Розташування, послідовність і співвідношення підтем, основних питань, вступу і заключної частини екскурсії

- A. техніка проведення екскурсії
- B. екскурсійна методика
- C. екскурсійна діяльність
- D. технологія обслуговування

3. Поняття «контрольний текст екскурсії»

- A. мовний вираз, який у прямій і непрямій форм позначає зміст екскурсії
- B. туристична послуга
- C. підібраний й уточнений (перевірений) екскурсійний матеріал, що розкриває тему екскурсії
- D. кількість об'єктів, які людина може сприйняти і запам'ятати протягом відносно короткого часу

4. Мовлення екскурсовода

- A. сума вимог, які стосуються організації руху екскурсантів
- B. сукупність обставин, за яких різноманітність і організованість вражень екскурсантів робить сприйняття інформації більш глибоким і дієвим
- C. своєрідні форми і прийоми розповіді, а також такі особливості як лаконічність, точність, логічність, образність, виразність, емоційність, вишуканість і багатство
- D. рухи м'язів обличчя, що виражають внутрішній стан, пережиті людиною почуття, її настрій

5. Комплекс наочних приладь, що використовуються екскурсоводами під час проведення екскурсії

- A. «вадемекум»
- B. «портфель екскурсовода»
- C. планшет
- D. умовний екскурсійний «збірник фотографій»

Рекомендована література:

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник / В.Ф. Кифяк. Чернівці : Книги - ХХІ, 2003. 300с.
2. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с/
3. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с
4. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. пос. /М.П. Мальська, В.В. Худо. К. : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
5. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. навч.-методичний посібник / С.Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.

Тема 9. Професійні знання, вміння та навички екскурсовода, їх формування

Форми контролю: розв'язання проблемних завдань.

Використання технології «Мозковий штурм». Використовується для розв'язання конкретної проблеми за допомогою висловлення учасниками ідей та пропозицій щодо розв'язку. При цьому не дозволяється будь-яка критика ідей, їх кількість не повинна обмежуватися, ідеї можуть бути нестандартними та креативними. Як наслідок – це сприяє розвитку творчого мислення учасників.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте конспект лекцій та рекомендовану літературу для обговорення ситуаційних завдань на семінарському занятті.
2. Самостійно опрацюйте питання:
  1. Мистецтво вмілого сполучення показу й розповіді.

2. Уміння організувати групу й керувати нею; роль інтуїції в роботі екскурсовода.
3. Творчий аспект діяльності екскурсовода.
4. Поліпшення методичної документації проведення екскурсії.
5. Встановлення та збереження контакту екскурсовода й екскурсантів протягом всієї екскурсії.
6. Роль самоосвіти екскурсовода.

3. Розв'яжіть тестові завдання.

1. Показ об'єкта

- A. сума вимог, які стосуються організації руху екскурсантів, розташування групи біля об'єкту;
- B. автоматизоване вміння виконувати певні дії;
- C. система цілеспрямованих дій екскурсовода і екскурсантів, спостереження об'єктів під керівництвом кваліфікованого фахівця;
- D. комплекс інформаційних матеріалів

2. Особливістю показу в екскурсії є

- A. можливість реалізації принципу наочності
- B. індивідуальний підхід екскурсовода
- C. урахування побажань екскурсантів щодо огляду
- D. необмежений вибір демонстрації споруд міста

3. Техніка проведення екскурсії

- A. сукупність обставин, за яких різноманітність і організованість вражень екскурсантів робить сприйняття інформації більш глибоким і дієвим
- B. комплекс заходів, спрямованих на організацію проведення екскурсії та створення сприятливих умов для сприйняття її матеріалу
- C. зосередженість думки, зору і слуху людини на певному об'єкті
- D. сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу органів державної влади на розвиток туристичної галузі

4. Конструктивний компонент діяльності екскурсовода передбачає

- A. уміння здійснювати керівництво групою екскурсантів, скерувати їх увагу на певні об'єкти
- B. уміння дібрати і правильно оформити екскурсійний матеріал, скласти план проведення екскурсії, схему використання методичного прийому
- C. уміння встановити ділові стосунки з групою, працівниками музею
- D. уміння удосконалювати зміст екскурсій, методика і техніку її проведення

5. Методична розробка

- A. документ, який визначає, як провести дану екскурсію, як краще організувати показ пам'яток
- B. складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є одним з основних елементів технології створення нової екскурсії
- C. один з важливих етапів розробки нової екскурсійної теми
- D. умовне найменування комплексу наочних посібників, що використовуються піз час проведення екскурсії

Рекомендована література:

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник / В.Ф. Кифяк. Чернівці : Книги - ХХІ, 2003. 300с.

2. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с/
3. Любіцева О.О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О.О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2003 . 104 с
4. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. пос. /М.П. Мальська, В.В. Худо. К. : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
5. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. навч.-методичний посібник / С.Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Безпосередня розробка самої екскурсії – другий етап розробки екскурсії, що включає складання екскурсійного маршруту, обробку фактичного матеріалу, роботу над змістом екскурсії, її основною частиною, що складається з декількох основних питань; написання контрольного тексту, роботу над методикою проведення екскурсії; вибір найбільш ефективних методичних прийомів показу і розповіді під час проведення екскурсії; підготовку методичної розробки нової екскурсії, написання екскурсоводами індивідуальних текстів.

Ведуча підтема – композиційний центр екскурсії, навколо якого будується вся розповідь екскурсії, що сприяє глибшому розкриттю змісту екскурсії, робить її переконливою і такою, що запам'ятовується.

Виразність об'єкту – взаємодія об'єкту з фоном, навколишнім середовищем – будівлями, спорудами, природою.

Відчуття – чуттєвий образ, психічний процес відображення людським мозком окремих властивостей предметів і явищ.

Демонстрація – публічний показ, розрахований на групове сприйняття якогось предмету або явища як дії певної особи, що представляє об'єкт для огляду групою людей (екскурсантів, студентів, учнів).

Державне регулювання туристичної галузі – сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу органів державної влади на розвиток туристичної галузі і створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку туризму через різні механізми: адміністративні, організаційні, економічні, правові, екологічні тощо.

Діяльність екскурсантів – вираження активності в таких активних формах, як спостереження, вивчення, дослідження об'єктів.

Діяльність екскурсовода – форма вираження активності, що складається з ряду дій, головні з них – підготовка і проведення екскурсій.

Діяльність – активність людини, яка спрямована на досягнення поставленої мети.

Довільна увага (свідома, навмисна) – увага, що характеризується активністю, вимагає вольових зусиль людини, спрямовується і утримується за допомогою завдання бути уважним. В екскурсії цей вид уваги активізується правильно побудованим розповіддю і вибором об'єктів.

Екскурсант – особа, якій надаються послуги з організації подорожей на території України, що не перевищують 24 години, у супроводі фахівця- екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо.

Екскурсія – цілеспрямований та запрограмований наочний процес пізнання особою оточуючого світу, побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, який проходить під керівництвом кваліфікованого фахівця – екскурсовода.

Екскурсійна теорія – це загальна сума теоретичних положень, які є основою екскурсійної справи, визначає головні напрямки її розвитку і удосконалювання.

Екскурсійна методика – це сума методичних прийомів підготовки та проведення екскурсії. Її головне завдання – реалізація досягнення цілей екскурсійного процесу – допомогти екскурсантам побачити, почути й відчутизорові й словесні матеріали.

Екскурсійна практика – це власне проведення екскурсій спеціалістами відповідної кваліфікації, узагальнений накопичений досвід проведення екскурсій.

Екскурсійний метод – являє собою сукупність методичних прийомів, які застосовують на екскурсіях, є основою екскурсійного процесу і являє собою сукупність способів і прийомів повідомлення знань.

Екскурсійна ситуація – сукупність обставин, за яких різноманітність і організованість вражень екскурсантів робить сприйняття інформації більш глибоким і

дієвим.

Екскурсійна майстерність – це особливий вид мистецтва, який крім власної специфічної професійної основи, включає елементи інших видів майстерності (педагогічної, лекторської та ін.). Така майстерність незаперечно визначається рівнем якості виконання тих методичних рекомендацій, які забезпечують високу якість подання екскурсійного матеріалу. В той же час, робота екскурсовода має творчий характер, який значною мірою реалізується завдяки особистим рисам екскурсовода.

Екскурсовод – фізична особа, що проводить діяльність, пов'язану з туристичним супроводом і яка в установленому порядку отримала дозвіл на право здійснення туристичного супроводу, крім осіб, які працюють на відповідних посадах підприємств, установ, організацій, яким належать чи які обслуговують об'єкти відвідування.

Екскурсознавство – комплексна наукова дисципліна, що розкриває сутність трьох основних взаємозв'язаних частин: теорію екскурсійної справи, методику екскурсійної діяльності та узагальнюючу практику туристко- екскурсійних підприємств, а також вивчає історію екскурсійної справи.

Завдання екскурсії – досягти цілей екскурсії шляхом розкриття її теми.

Завдання методичних прийомів – забезпечити найкращу дієвість екскурсійного методу повідомлення знань аудиторії.

Загальна методика – способи та вимоги навчання, які служать основою при вивченні багатьох наук (послідовність і чіткість викладу навчального матеріалу, його доступність для аудиторії).

Заключна ступінь – третій етап розробки екскурсії, що складається з прийому (захисту) екскурсії на маршруті.

Індивідуальний стиль мовлення екскурсовода – форми і прийоми розповіді, що характеризує рівень його професійної майстерності, мовну культуру.

Класифікація – це розподіл предметів, явищ, понять на класи, відділи, види залежно від їх загальних чи специфічних ознак. Екскурсії класифікуються за змістом, складом і кількістю учасників, місцем проведення, засобами пересування, тривалістю, формою проведення.

Кульмінація – момент найвищого напруження в розвитку фабульної дії екскурсії.

Композиція екскурсії – розташування, послідовність і співвідношення підтем, основних питань, вступу й заключної частини екскурсії.

Комунікативний компонент діяльності екскурсовода – уміння встановити ділові відносини з групою, водієм автобуса, працівниками музею, методистами бюро, керівником методичної секції і з іншими екскурсоводами.

Контрольний текст екскурсії – технологічний документ, який включає науковий, актуалізований зміст інформації, наданої екскурсантам.

Конструктивний компонент – це уміння дібрати і правильно оформити екскурсійний матеріал, скласти план проведення екскурсії, схему використання методичного прийому, обміркувати зміст інформації.

Маршрут екскурсії являє собою найбільш зручний шлях проходження екскурсійної групи, що сприяє розкриттю теми.

Мета екскурсії – це те, задля чого показують екскурсантам екскурсійні об'єкти (пам'ятки історії й культури та ін.).

Методика проведення екскурсії – це вміння розкрити тему екскурсії, логічно структурувати екскурсійний матеріал, повно використати зорові та словесні докази на шляху досягнення поставленої екскурсійної мети.

Міміка – рухи м'язів обличчя, що виражають внутрішній стан, пережити людиною почуття, її настрій.

Мовлення екскурсовода – своєрідні форми й прийоми розповіді, а також такі особливості, як лаконічність, точність, логічність, образність, виразність, емоційність, вишуканість і багатство.

Навички екскурсовода – це автоматизоване вміння виконувати певні дії, що досягається кількаразовим повторенням тієї самої справи. Для екскурсовода такими діями є процеси підготовки й проведення екскурсій.

Невербальні засоби спілкування – жест, посмішка, постава, хода, міміка, рух тіла екскурсовода.

Назва екскурсії – це мовний вираз, який у прямій і непрямій формі позначає зміст екскурсії.

Обсяг уваги – кількість об'єктів, які людина може сприйняти і запам'ятати протягом відносно короткого часу.

Організаторський компонент – це вміння здійснювати керівництво групою, організувати повідомлення інформації, скерувати увагу екскурсантів на певні об'єкти, забезпечити виконання програми обслуговування.

Оглядова екскурсія – багатотемна, багатопланова екскурсія, під час проведення якої використовується історичний і сучасний матеріал; будується на показі самих різних об'єктів (пам'яток історії та культури, будівель і споруд, природних об'єктів, місць знаменитих подій, елементів благоустрою міста, промислових і сільськогосподарських підприємств і т. д.).

Оцінка екскурсії – це висновки екскурсанта, до яких його підводить екскурсовод по завершенню екскурсії.

Показ – процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами одночасно (наприклад, з пам'ятником архітектури або з архітектурним ансамблем). Показ може розглядатися як дія (або сума дій) екскурсовода, спрямована на виявлення сутності предмета.

Показ на екскурсіях – багатоплановий процес витягу зорової інформації щодо об'єктів, під час якого дії екскурсантів виконуються в певній послідовності, з конкретною метою.

Показ об'єкта – це система цілеспрямованих дій екскурсовода і екскурсантів, спостереження об'єктів під керівництвом кваліфікованого фахівця. Показ припускає аналіз об'єктів, активну самостійну роботу екскурсантів.

«Портфель екскурсовода» - комплекс інформаційних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), використовуваних екскурсоводом у ході екскурсії.

Предмет музеєзнавства – коло об'єктивних закономірностей, які належать до процесів накопичення і збереження соціальної інформації, пізнання і передачі знань, традицій, уявлень і емоцій шляхом музейних предметів, до процесів виникнення, розвитку і суспільного функціонування музею, музейної справи.

Предмет екскурсійної методики – цілеспрямоване вивчення, систематизація, формулювання та застосування на практиці методів і засобів навчання і виховання, а також методичних прийомів, за допомогою яких екскурсійні працівники здійснюють свою діяльність.

Пізнавальний компонент – це вміння удосконалювати зміст екскурсій, методику і техніку її проведення; аналізувати особливості екскурсійного процесу, результати своєї діяльності і на цій основі удосконалювати майстерність; диференційовано підходити до різних груп.

Провідна підтема – композиційний центр екскурсії, навколо якого будується розповідь екскурсовода.

Професія – форма трудової діяльності, яка вимагає певної суми знань і вмінь.

Професійна майстерність екскурсовода – це володіння комплексом спеціалізованим вмінь і навичок в екскурсійній діяльності, а також набір професійних якостей притаманних професії екскурсовод.

Рівень якості екскурсійної послуги (обслуговування) – відносна характеристика якості екскурсійної послуги (обслуговування), заснована на порівнянні фактичних значень показників її (його) якості з нормативними значеннями цих показників.

Розповідь – це індивідуальний текст екскурсовода, виконаний їм з дотриманням вимог усної публічної мови.

Розподіл уваги – здатність екскурсанта при одночасному спостереженні кількох об'єктів, які знаходяться в полі його зору, розподіляти свою увагу між цими об'єктами і правильно дозувати її з метою кращого засвоєння екскурсійного матеріалу.

Сюжет – подія або декілька подій, пов'язаних між собою.

Технологічна карта екскурсії – технологічний документ, який визначає логічну послідовність огляду визначних об'єктів на маршруті (примітка: технологічна карта включає просторово-часові характеристики окремих етапів

екскурсії – тривалість, довжина, місце розташування зупинок, точок огляду тощо, основні творчі задачі екскурсовода на кожному етапі).

Техніка проведення екскурсії – це сума вимог, які стосуються організації руху екскурсантів, розташування груп біля об'єкту, техніки роботи екскурсовода в транспортному засобі, техніки розповіді, використання пауз в екскурсії, дотримання пауз і часу, роботи з запитаннями екскурсантів.

Туристичний регіон – територія, яка має в своєму розпорядженні велику мережу спеціальних споруд і послуг, необхідних для організації відпочинку, навчального процесу або оздоровлення.

Увага на екскурсії – це зосередженість думок, зору і слуху людини на певному об'єкті.

Фабула – ланцюг подій, про які оповідає твір або тема екскурсії.

Функція екскурсії – призначення, роль екскурсії.

Навчальне видання

Богатирьова Галина Андріївна

Кафедра туризму та країнознавства

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКСКУРСОЛОГІЯ»**

Формат 60×84/8. Ум. др. арк. 2.

Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
50042, Дніпропетровська обл.,
м. Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13.
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 4929 від 07.07.2015 р.